

БОРОТИСЯ З ТЕРОРИЗМОМ ЧИ ТЕРОРИЗУВАТИ АКТИВІЗМ?

переслідування
громадських
активістів в
Криму

IPHR
International
Partnership
for Human Rights

Crimea
SOS

HR

УКРАЇНСКА ГЕЛЬСІНЬСЬКА
СПІЛКА З ПРАВ ЛЮДИНИ

IPHR - Міжнародне партнерство за права людини

Rue Belliard 205, 1040 Brussels, Belgium

W IPHRonline.org

E IPHR@IPHRonline.org

Truth Hounds

W truth-hounds.org

E info.hounds@gmail.com

Українська Гельсінська спілка з прав людини

W helsinki.org.ua

E office@helsinki.org.ua

Боротися з тероризмом чи тероризувати активізм? Переслідування громадських активістів в Криму.
Фото, використані у звіті: Антон Наумлюк/Anton Naumliuk.

Цей документ підготовлений за фінансової підтримки Європейського Союзу. Його зміст є виключною відповідальністю НПО, що його публікують, і жодним чином не може вважатися таким, що відображає погляди Європейського Союзу.

Крим SOS

W krymsos.com

E media@krymsos.com

Гельсінська фундація з прав людини

W hfhr.pl

E hfhr@hfhr.pl

Зміст

I. Резюме	5
II. Вступ	9
A. ЦІЛІ	9
III. Передумови	13
A. АНЕКСІЯ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА КРИМСЬКИХ ТАТАР	13
B. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ «КРИМСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ» РОСІЙСЬКОЮ ВЛАДОЮ	20
C. ВИКОРИСТАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ВЛАДОЮ ХІЗБ УТ-ТАХРІР ДЛЯ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ АКТИВІСТІВ	23
IV. Обшуки і арешти у лютому і березні 2019	29
A. ОГЛЯД	29
B. ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКІВ І АРЕШТІВ	30
C. АРЕШТИ В АКСАЇ, РОСТОВСЬКА ОБЛАСТЬ	33
D. ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ НА ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	33
V. Порушення Європейської Конвенції про права людини	36
A. СТАТТЯ 5 – ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ	36
B. СТАТТЯ 6 – ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД	38
C. СТАТТЯ 8 – ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ	41
D. СТАТТЯ 14 – ДИСКРИМІНАЦІЯ	42
VI. Злочин проти людства у формі переслідування	45
A. ЗАКОНОДАВСТВО	45
B. АНАЛІЗ	46
VII. Висновок і рекомендації	47

© Anton Naumliuk

I. Резюме

1. 14 лютого 2019 року, під час «генеральної репетиції» масових затримань, запланованих на 27 березня, російські силовики здійснили рейд на три кримськотатарські оселі в с. Октябрьському Крайногвардійського району.¹ Обшуки з самого ранку супроводжувалися процесуальними порушеннями та закінчилися затриманням трьох активних представників кримськотатарської громади.² 27 березня 2019 року, орієнтовно о 6-й ранку, російські силовики почали масштабну координовану операцію по всій території Кримського півострова. 30 кримськотатарських осель у Сімферополі, Володимирівці, Строганівці, Кам'янці, Білому, Акрополісі та Айкавані були атаковані сотнями озброєних та в масках агентів Російської Федеральної Служби Безпеки (ФСБ), Сил Спеціального Призначення (ОМОН), Російської Національної Гвардії (Росгвардія), поліції та дорожньої поліції (ДАІ або ДПС). Як наслідок, після операції були затримані 23 кримських татарина.
2. Майже всі 26 заарештованих були пов'язані або брали участь у діяльності «Кримської Солідарності» – асоціації членів родин та представників кримських політичних в'язнів та зниклих осіб, члени якої моніторять судові засідання, транслюють онлайн дії де-факто правоохоронних органів, надають юридичну допомогу та підтримку заарештованим та їхнім родинам. Всіх 26 заарештованих обвинувачують в участі у діяльності Хізб ут-Тахрір (міжнародна панісламістська організація, заборонена в Росії, але не заборонена в Україні) – в організації та/або участі в діяльності терористичної організації відповідно до статті 205.5 Кримінального кодексу РФ. Всі, окрім трьох арештованих були вивезені з Криму та переміщені до місця превентивного утримання в Ростовській області Російської Федерації. У разі визнання їх винними, арештованих очікує від 10 до 24 років позбавлення волі в російських колоніях суворого режиму.
3. Ранкові рейди в лютому та березні були публічною демонстрацією сили, мали на меті ліквідувати «Кримську Солідарність» та змусити мовчати кримськотатарських активістів. До того ж, уявна загроза тероризму створюється задля ізолювання кримськотатарської громади та стимулювання підтримки владних репресій немусульманським населенням. Кількість залучених до операції агентів та способів її проведення були вочевидь непропорційними до безпосередньої цілі арешту визначених осіб. Двері були вибиті та зламані, до будинків десятками вдиралися озброєні люди в масках, цілі поселення були оточені, а в будинках затриманих, їхніх родичів та сусідів проводилися насильницькі обшуки. Стверджується, що майже всі обшуки закінчилися «знахідками» цілковито нових однакових копій забороненої літератури Хізб ут-Тахрір. Заарештовані та їхні родичі стверджують, що всі матеріали підкинули силовики.
4. Обшуки супроводжувалися систематичними порушеннями російського законодавства³ та міжнародних стандартів: телефони були одразу конфісковані, адвокатам заборонили бути присутніми під час обшуків та консультувати клієнтів (статті 16.1 та 182.11 Кримінального

1 Kharkiv Human Rights Protection Group, 'Russia brings terror to more Crimean Tatar families', 15 Feb. 2019, available at: <http://khpg.org/en/index.php?id=1550186548>.

2 Witnesses C27OK01, C27OK02; Kharkiv Human Rights Protection Group, 'Russia brings terror to more Crimean Tatar families', 15 Feb. 2019, available at: <http://khpg.org/en/index.php?id=1550186548>.

3 Whilst the wholesale replacement of Ukrainian criminal law with Russian law, on territories under belligerent occupation, is a violation of international humanitarian law (Article 64 of IV Geneva Convention), references to Russian law are included here to demonstrate that the Russian authorities' violated the laws regulating their conduct. The lawfulness of conduct under domestic law is an important factor in assessing the legality of restricting Convention rights. The fact that Russian authorities violated their own laws is strong evidence that their conduct also constitutes violations of the ECHR.

Процесуального Кодексу (КПК) РФ), затримані не були проінформовані про свої права (стаття 182.4 та 182.15 КПК РФ), копії ордерів на обшук і протоколи не були надані всім затриманим (статті 182.4 і 182.15 КПК РФ), до сусідніх будинків вдиралися та проводили обшуки без ордеру (стаття 182.3 КПК РФ), а також силовики привели «офіційних» понятих, які діяли згідно з їхніми інструкціями (стаття 60.1 КПК РФ). Три особи, які були ціллю рейду, були затримані поблизу Ростова-на-Дону з надмірним застосуванням сили (стаття 164.4 КПК РФ). Затриманих взяли під нагляд ФСБ, де їхні права на перекладача та конфіденційне спілкування зі своїм адвокатом були обмежені (статті 18 та 16.1 КПК РФ). Всі 26 затриманих були заарештовані після коротких закритих (або обмежених) слухань про обрання запобіжного заходу (стаття 241 КПК РФ) де всі клопотання з боку захисту були зрештою відхилені. Заарештованих у лютому, утримували в Сімферополі. Заарештованих у березні таємно вивезли за межі Криму до слідчих в'язниць у Ростовській області, що порушує статті 152 та 32 КПК РФ.

5. Обшуки, арешти та затримання 26 кримських татар сукупно є порушенням Європейської Конвенції з Прав Людини (ЄКПЛ). Російська влада не змогла продемонструвати, що ці арешти зумовлювалися об'єктивними підозрами щодо їхньої кримінальної діяльності, а досудові затримання як форма запобіжного заходу були необхідними та пропорційними (стаття 5 ЄКПЛ). Слухання щодо досудового затримання не були відкритими, справедливими чи проведеними в межах незалежної та неупередженої судової системи (стаття 6 ЄКПЛ). Використання надмірної сили та інвазійний характер домашніх обшуків порушує право на приватність затриманих та інших мешканців (стаття 8 ЄКПЛ). Затримані були відокремлені та зазнали особливо жорстокого та незаконного поводження через свою етнічну та релігійну ідентичність або політичну позицію, що є порушенням заборони дискримінації (стаття 14 ЄКПЛ). До того ж, є вагомими причини вважати, що обрання фактичних або можливих членів «Кримської Солідарності» є частиною ширшої атаки на кримськотатарських активістів, та може становити склад злочину проти людяності як переслідування, що визначено в статті 7(h) Римського статуту Міжнародного Кримінального Суду (статут МКС).
6. Як вже було зазначено, автори стверджують, що операції російських силовиків 14 лютого та 27 березня 2019 року, арешти і затримання 26-ти кримських татар є порушенням російського законодавства, Європейської конвенції з прав людини а також може бути злочином переслідування згідно зі статутом МКС. Російська влада має надати будь-які надійні та достовірні докази того, що заарештовані планували, організовували або брали участь в будь-якій терористичній діяльності.⁴ Звинувачення базуються на припущенні, що підзахисні є членами Хізб ут-Тахрір – організації, яка ще не була безпосередньо пов'язана з терористичними діями в Криму, Росії або десь деінде. До того ж, наразі головний доказ їхньої можливої участі в діяльності Хізб ут-Тахрір – книги, що були опубліковані організацією, – найвірогідніше були підкинуті силовиками. Отже, автори стверджують, що ці особи були обрані за ціль для ліквідації «Кримської Солідарності», як частина ширших заходів для придушення опозиції кримських татар до російській окупації Кримського півострова.
7. Автори схвалюють позицію Європейського Союзу щодо незаконного характеру цих арештів,⁵ та закликають російську владу негайно звільнити всіх 26-х кримських татар,

закрити кримінальні справи проти них та надати їм та їхнім родичам компенсацію фізичної, матеріальної та психологічної шкоди, спричиненої цими порушеннями.⁶ До того ж, автори закликають російську владу звільнити та виправдати всіх інших кримських татар, які були хибно обвинувачені в участі або організації діяльності Хізб ут-Тахрір, а також припинити політичне переслідування законслухняних кримських активістів. Також автори вимагають від російської влади надати всю інформацію про місце перебування та стан Едема Яячикова – кримського татарина, в чиєму помешканні провели обшук 27 березня, після чого він зникнув безвісти.

8. Також, автори надають наступні рекомендації:
  - Міжнародній спільноті: продовжувати накладати санкції на приватних осіб та організації, які відповідальні за серйозні порушення прав людини в Криму, а також закликатися російську владу до звільнення всіх кримських політв'язнів;
  - Прокурору Міжнародного кримінального суду: включити ці арешти до компетенції попереднього розгляду щодо України та якнайшвидше вимагати дозволу на повне розслідування;
  - Українській владі: продовжувати розслідування порушень проти своїх громадян, а також притягувати до відповідальності тих, хто стоїть за цими порушеннями;
  - Російському уповноваженому з прав людини: розслідувати порушення прав людини, викладені в цьому звіті, розглянути ширшу схему позбавлення прав та дискримінації кримськотатарської громади, а також переглянути класифікацію Хізб ут-Тахрір як терористичної організації.

4 Section 205.5 of the Russian Criminal Code criminalises 'participation in' and 'organization of' activities of a terrorist organisation, but does not define these terms. Under Article 5 of the ECHR, the deprivation of liberty as a measure of pre trial restraint requires an objectively reasonable suspicion of a criminal offense. To justify the pre trial detention of a suspect charged under section 205.5, the State must demonstrate evidence of some participation or contribution to the group's core activities (i.e. activities that give it the status of a 'terrorist' organisation). It is doubtful that the deprivation of liberty would be justified solely on evidence of the suspect's membership or affiliation to a banned group that itself has not been linked to any criminal activity.

5 European Union External Action, 'Statement by the Spokesperson on human rights violations against and the illegal detention of Crimean Tatars by the Russian Federation', 30 March 2019, available at: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/60408/statement-spokesperson-human-rights-violations-against-and-illegal-detention-crimean-tatars_en.

6 As per Articles 5(5) and 13 of the ECHR.

© Anton Naumliuk

II. Вступ

A. Цілі

9. Основна мета цього звіту – зробити внесок у неупереджене документування «в реальному часі» серйозних порушень прав людини на Кримському півострові під час російської окупації. Автори твердо переконані, що документування та збереження доказів відповідно до стандартів доказування мають вирішальне значення для встановлення достовірних історичних даних і можуть відігравати ключову роль у будь-якій подальшій діяльності із встановлення правосуддя та притягнення до відповідальності.
10. По-друге, автори прагнуть висвітлити процесуальні та матеріально-правові порушення російського законодавства, порушення Європейської конвенції про права людини та нехтування іншими міжнародними стандартами російськими правоохоронними органами під час здійснення правоохоронних заходів 14 лютого та 27 березня 2019 року. Систематичні порушення національних і міжнародних правил демонструють відсутність поваги російської влади до верховенства права на Кримському півострові і дискредитують їхні претензії на демократичний і правовий мандат на окуповану територію.
11. По-третє, автори прагнуть привернути увагу міжнародної спільноти до більш широкої картини систематичного придушення інакодумства та критики російського панування на Кримському півострові. Арешт і затримання 26 активістів Кримської солідарності (або осіб, пов'язаних з ініціативами групи) дають виразну ілюстрацію того, як російські органи готові відмовитись від системи кримінального правосуддя та від її нечітко визначеного антитерористичного законодавства, для того, щоб придушити активізм і громадянську солідарність серед цивільного населення, що перебуває під окупацією.

i. АВТОРИ

12. Міжнародне партнерство з прав людини (МППЛ) є неприбутковою організацією зі штаб-квартирою в Брюсселі. Вона була заснована у 2008 році з мандатом на підтримку груп громадянського суспільства на місцевому рівні та надання їм допомоги у приверненні уваги до їхніх проблем на міжнародному рівні. МППЛ співпрацює з правозахисними групами з різних країн у розробці та реалізації проектів, проведенні досліджень, документуванні та адвокації. Члени команди мають багаторічний досвід роботи в галузі міжнародних прав людини і співпрацюють з правозахисними групами з Європи, Центральної Азії та Північної Америки, допомагаючи у підготовці публікацій та проведенні адвокаційної діяльності. З моменту свого заснування МППЛ здійснила низку заходів, спрямованих на підтримку та надання місцевим правозахисним групам з Російської Федерації, Середньої Азії та Південного Кавказу можливості ефективно долучитися до співпраці з міжнародним співтовариством.
13. Truth Hounds - це команда досвідчених фахівців з прав людини, що документують військові злочини та злочини проти людства в контексті конфліктів з 2014 року. Truth Hounds борються проти безкарності за міжнародні злочини та грубі порушення прав людини шляхом розслідування, документації, моніторингу, адвокації та вирішення проблем в інтересах вразливих груп. Документатори Truth Hounds мобілізують всі доступні джерела та методологію документування для створення системного підходу до документування, а також сприяють настанню відповідальності за грубі порушення прав людини та міжнародні злочини. Truth Hounds підготували три великі подання до Міжнародного кримінального суду і мають докладні знання міжнародних стандартів та найкращі практики збору та систематизації

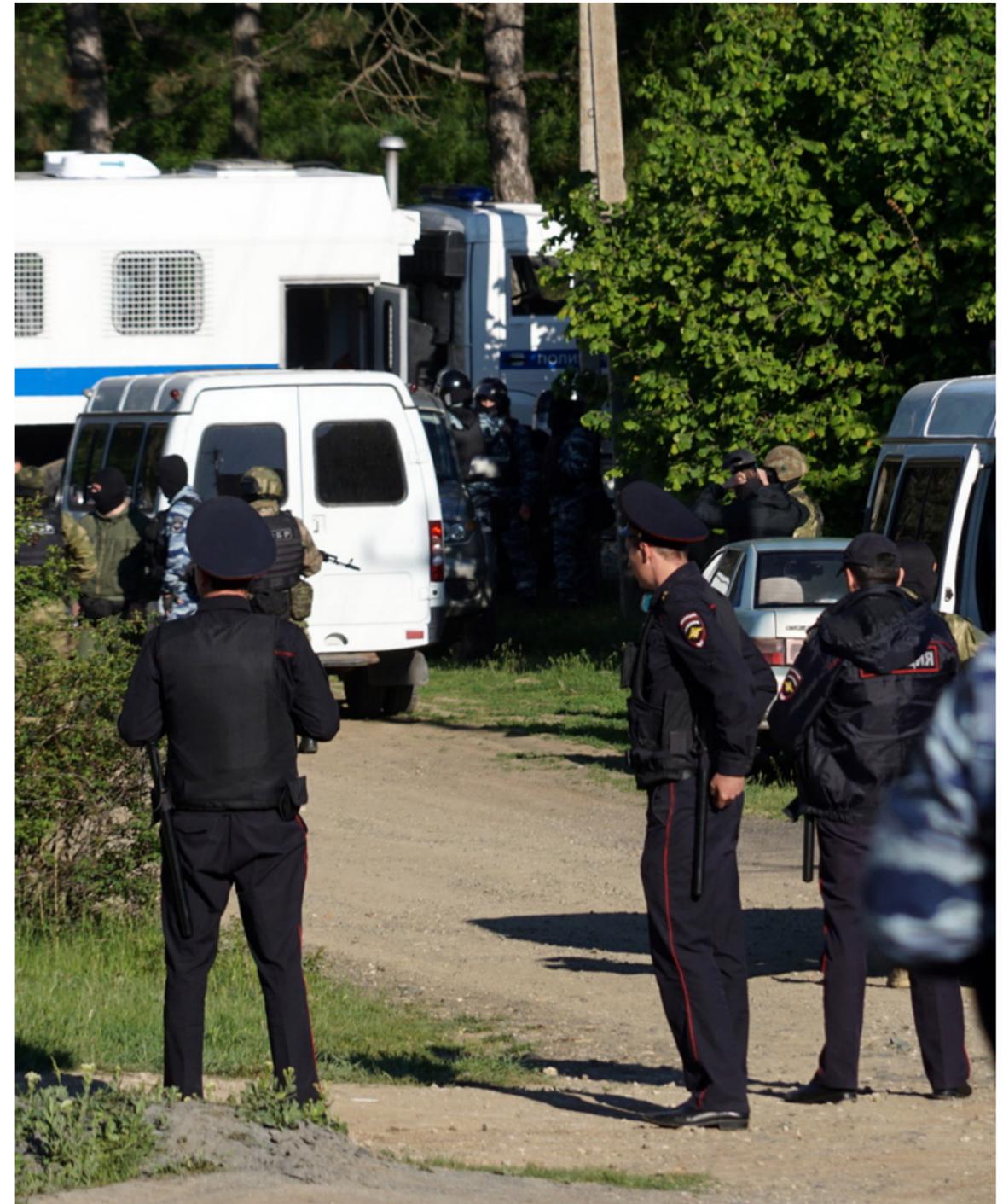
доказів. Truth Hounds постійно прагнуть до розробки інноваційних підходів до своєї діяльності з документування, боротьби з безкарністю, настання відповідальності та відновленні справедливості в постконфліктних суспільствах.

14. «Крим SOS» є однією з найбільших низових кримських ініціатив, яка здійснює різноманітні програми допомоги внутрішньо переміщеним особам та надає правову допомогу та іншу підтримку жертвам порушень прав людини в Криму. «Крим SOS» було створено групою волонтерів 27 лютого 2014 року з метою забезпечення достовірної звітності про ситуацію в Криму.
15. Гельсінська фундація з прав людини була заснована наприкінці 1989 року, після семирічної підпільної правозахисної діяльності Гельсінського комітету у Польщі. Початково створена для проведення досліджень у галузі прав людини та освітньої діяльності, ГФПЛ зараз функціонує як незалежний інститут з досліджень і розробки політики в галузі прав людини і вважається однією з найбільш досвідчених і професійних неурядових організацій, що займаються захистом прав людини в Європі. Група діє в Польщі та за кордоном. Вона проводить дослідження, навчання, організовує конференції та семінари. ГФПЛ також надає експертні консультації з прав людини міжнародним організаціям, неурядовим організаціям, державним установам (парламентським комітетам, поліцейським, посадовцям у судовій системі, працівникам в'язниць, прикордонникам, службовцям у сфері охорони здоров'я) та приватним особам.
16. Українська Гельсінська спілка з прав людини є некомерційною та позапартійною асоціацією 30 українських правозахисних НУО. Асоціація досліджує і уважно стежить за ситуацією з дотриманням прав людини в Україні, публічно повідомляє про випадки порушень і надає рекомендації щодо поліпшення захисту прав. УГСПЛ надає оцінку законопроектам та правовим актам, готує та лобює законодавчі ініціативи, сприяє громадському обговоренню законопроектів та виступає проти законодавства, яке б послаблювало захист прав людини. Організація захищає права людини та основні свободи через суди та перед органами державної влади, надає правову допомогу жертвам порушень прав людини, проводить навчальні кампанії, зокрема семінари, навчальні курси та конференції і надає підтримку мережі правозахисних організацій.

ii. ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ

17. Інформація, представлена у цьому звіті, була емпірично задокументована під час польової місії та через кабінетне дослідження. Польова місія, до складу якої входили документалісти з «Truth Hounds» (Україна / Грузія), «Крим SOS» (Україна) та Гельсінської фундації з прав людини (Польща) була здійснена у квітні 2019 року. Загалом було зібрано свідчення 34 очевидців за допомогою напівструктурованих інтерв'ю. Для забезпечення методологічно послідовного процесу документування команда документаторів використовувала матрицю МППЛ для документування воєнних злочинів з методичного посібника МППЛ.⁷ Посібник містить докладний опис елементів злочинів (воєнних злочинів та злочинів проти людства), класифікацію доказів, інструкції щодо збору та безпечного зберігання різних категорій доказів, вказівки щодо проведення польових інтерв'ю та отримання необхідних свідчень від потерпілих і свідків та аспектів безпеки роботи в полі. Додаткова інформація була отримана через кабінетне дослідження з використанням документів із відкритих джерел.
18. Основним джерелом інформації цієї доповіді стали 34 напівструктуровані інтерв'ю зі свідками та потерпілими, зібрані в рамках місії. Щоб зібрати показання свідків і підтверджуючі докази, команда документаторів здійснила поїздку до заявлених місць злочину з метою виявлення

потерпілих, свідків і речових доказів. Інтерв'ю зі свідками проводилися неупереджено та відкрито - з використанням відкритих питань та необхідних перевірок на невідповідності та упущення. Наприкінці кожного інтерв'ю заяву було прочитано респондентові (чи респондентом), і він/вона мали можливість виправити будь-які помилки або неточності у записах. Всі свідки були опитані окремо та незалежно, щоб запобігти змові та зниженню якості свідчень або неналежному впливу. Подальша контекстуальна та/або підтверджуюча інформація була отримана з офіційних документів, таких як звіти з державних та квазі-державних органів, міжнародних моніторингових організацій та ЗМІ.

© Anton Naumliuk

⁷ Case file N018, document: "Методическое пособие по документированию военных преступлений.docx" pp. 36-41.

© Anton Naumliuk

III. Передумови

А. Анексія Кримського півострова та її вплив на кримських татар

і. АНЕКСІЯ КРИМСЬКОГО ПІВОСТРОВА 2014 Р.

19. 23 лютого 2014 року, коли Президент Янукович втік з України, прихильники та опоненти Євромайдану почали збиратися на акції протесту в центрах міст Кримського півострова.⁸ У той же день президент Росії Володимир Путін віддав наказ про «операцію з повернення Криму до Росії».⁹
20. 24 лютого 2014 року на проросійському мітингу у Севастополі Олексія Чалого (громадянина Росії) було обрано «народним мером».¹⁰ 26 лютого 2014 року тисячі прихильників та опонентів Євромайдану зіткнулися перед будівлею Верховної Ради АРК в Сімферополі, що призвело до двох смертей.¹¹ Серед демонстрантів, що підтримували Євромайдан, було багато кримських татар.¹² Водночас, на адміністративному кордоні між Кримом і материковою Україною, російські солдати та групи «самооборони» почали блокувати Кримський півострів від решти України.¹³
21. 27 лютого відбувся штурм Верховної Ради Криму і її захоплення 60-90 комбатантами без розпізнавальних знаків, озброєних автоматичною зброєю, снайперськими гвинтівками та гранатометами.¹⁴ Будівлю було заблоковано, всі лінії зв'язку відрізано і на флагштоку

8 In Simferopol, thousands of pro-Euromaidan protesters gathered in front of the Parliament building (the protests and limited clashes began on 21 February) – Interfax Ukraine, “Crimean Tatars, pro-Russia supporters approach Crimean parliament building”, 26 February 2014, available at: <http://en.interfax.com.ua/news/general/192882.html>; In Sevastopol tens of thousands protested against the new authorities in Kyiv – The Guardian, “Ukraine crisis fuels secession calls in pro-Russian south”, 23 February 2014, available at: <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/23/ukraine-crisis-secession-russian-crimea>; In Kerch protesters attempted to remove the Ukrainian flag from the city hall flag-pole – Unian, “В Керчи митингующие сорвали украинский флаг и мэрии и повесили российский”, 23 February 2014, available at: <http://www.unian.net/politics/888686-v-kerchi-mitinguyuschie-sorvali-ukrainskiy-flag-i-merii-i-povesili-rossiyskiy.html>.

9 Россия 1, “Крым. Путь на Родину”, Кондрашов А., available at: https://russia.tv/brand/show/brand_id/59195/; See also: BBC, “Putin Reveals Secrets of Russia’s Crimea Takeover Plot”, 9 March 2015, available at: <http://www.bbc.com/news/world-europe-31796226>.

10 Moscow Times, “Russian Citizen Elected Sevastopol Mayor Amid Pro-Moscow Protests in Crimea”, 25 February 2014, available at: <http://www.themoscowtimes.com/news/article/russian-citizen-elected-sevastopol-mayor-amid-pro-moscow-protests-in-crimea/495113.html>.

11 KyivPost, “Two die in rallies outside Crimean parliament, says ex-head of Mejlis”, 26 February 2014, available at: <http://www.kyivpost.com/article/content/ukraine/two-die-in-rallies-outside-crimean-parliament-says-ex-head-of-mejlis-337708.html>.

12 BBC, “Ukraine Crimea: Rival rallies confront one another”, 26 February 2014, available at: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26354705>.

13 The Globe and Mail, “Globe in Ukraine: Russian-backed fighters restrict access to Crimean city”, 26 February 2014, available at: <http://www.theglobeandmail.com/news/world/tension-in-crimea-as-pro-russia-and-pro-ukraine-groups-stage-competing-rallies/article17110382/#dashboard/follows/?cmpid=tgc>; The Wall Street Journal, “Crimea Checkpoints Raise Secession Fears”, 28 February 2014, available at: <http://www.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304071004579410931310849454>; See also video of checkpoints on YouTube, “Озброєні цивільні влаштували блокпости на в’їзді Криму”, 27 February 2014, available at: <https://www.youtube.com/watch?v=2xlPEHZhkQ>.

14 Reuters, “Ukraine leader warns Russia after armed men seize government HQ in Crimea”, 27 February 2014, available at: <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-crimea-idUSBREA1P23U20140227>; Interfax-Ukraine, “Здание крымского Парламента и Правительства захвачены неизвестными”, 27 February 2014, available at: <http://interfax.com.ua/news/general/193046.html>; The Guardian, “Crimean parliament seized by unknown pro-Russian gunmen”, 27 February 2014, available at: <http://www.theguardian.com/world/2014/feb/27/crimean-parliament-seized-by-unknown-pro-russian-gunmen>; The involvement of Russian Forces in the capture of the Parliament of Crimea was

було піднято російський прапор.¹⁵ Парламентарі всередині будівлі нібито проголосували за звільнення уряду, призначили Сергія Аксьонова новим прем'єром і погодилися провести референдум про статус Криму.¹⁶ Представники опозиції, які перебували у будівлі, стверджували, що голосування носило характер такого, що відбувалося із залякуванням та шахрайством.¹⁷

22. 1 березня 2014 року російський парламент надав президенту Путіну право використовувати в Україні військову силу для захисту російських інтересів.¹⁸ Цього ж дня Аксьонов звернувся до президента Путіна з проханням надати допомогу у «забезпеченні миру» в Криму.¹⁹ Між 1 і 23 березня «зелені чоловічки» та «Самооборона» здійснили штурм та захоплення українських військових та державних активів, серед яких військові бази,²⁰ аеродроми,²¹ радіолокаційні станції,²² військово-морські судна,²³ поромний термінал,²⁴ теле/радіостанції²⁵ та прикордонні пости.²⁶ 11 березня повітряний простір Криму був закритий для всіх літаків, крім літаків із Російської Федерації.²⁷

confirmed by Russian Admiral Igor Kasatonov (former commander of the Black Sea Fleet) – cited in Putin.War: An Independent Expert Report, May 2015, p.14, available at: <http://4freerussia.org/putin.war/Putin.War-Eng.pdf>.

- 15 Reuters, "Ukraine leader warns Russia after armed men seize government HQ in Crimea", 27 February 2014, available at: <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-crimea-idUSBREA1P23U20140227>; Interfax-Ukraine, "Здание крымского Парламента и Правительство захвачены неизвестными", 27 February 2014, available at: <http://interfax.com.ua/news/general/193046.html>.
- 16 Reuters, "RPT-INSIGHT-How the separatists delivered Crimea to Moscow", 13 March 2014, available at: <http://in.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-aksyonov-idINL6N0M93AH20140313>.
- 17 The Opposition claims that at least 10 MPs who were not present in the building had their votes fraudulently cast for them, and MPs were allegedly threatened with criminal prosecutions - Reuters, "RPT-INSIGHT-How the separatists delivered Crimea to Moscow", 13 March 2014, available at: <http://in.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-aksyonov-idINL6N0M93AH20140313>.
- 18 Постановление Совета Федерации "Об использовании Вооруженных Сил Российской Федерации на территории Украины", 1 марта 2014, available at: <http://www.council.gov.ru/activity/legislation/decisions/39979/>; It has been alleged that the law was procedurally defective as Parliament lacked quorum. Lenta.Ru. "Сбой какой-то в машине, да? Как Совет Федерации разрешил Путину ввести войска на Украину", Ключкин А., Дмитриев Д., 13 марта 2014, available at: <https://lenta.ru/articles/2014/03/13/sovets/>.
- 19 BBC, "Ukraine crisis: Crimea leader appeals to Putin for help", 1 March 2014, available at: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26397323>.
- 20 Українська правда, "У порт Феодосії зайшов десантний корабель РФ – ЗМІ", 1 березня 2014, available at: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/1/7016756/>; ITV News, "Extraordinary stand-off at Crime military base", 2 March 2014, available at: <http://www.itv.com/news/update/2014-03-02/extraordinary-stand-off-at-crimea-military-base/>; Pravda.ua, "Російські військові штурмують українську частину в Севастополі", 2 March 2014, available at: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/2/7016948/>; The Washington Post, "Russian forces storm one of the last Ukrainian military outposts in Crimea", 23 March 2014, available at: https://www.washingtonpost.com/world/monitors-set-to-deploy-to-ukraine-to-try-to-contain-crisis/2014/03/22/742e4898-b1a4-11e3-a49e-76adc9210f19_story.html.
- 21 TheWallStreetJournal, "ConfrontationatCrimeaAirBaseDefused—ForNow", 4March2014, availableat: <http://www.wsj.com/news/articles/SB10001424052702304360704579419493589067568?mg=reno64-wsj&url=http%3A%2F%2Fonline.wsj.com%2Farticle%2F%2FSB10001424052702304360704579419493589067568.html>.
- 22 Українська правда, "Російські військові в Криму вивозять зброю з військових частин України", 2 березня 2014, available at: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/2/7016937/>.
- 23 NavalToday.com, "Ukrainian Warship Thwarts Attack in Sevastopol", 4 March 2014, available at: <http://navaltoday.com/2014/03/04/ukrainian-warship-thwarts-attack-in-sevastopol/>.
- 24 CBCNews, "U.S. warns Russia as soldiers seize barracks, border posts, ferry terminal", 3 March 2014, available at: <http://www.cbc.ca/news/world/u-s-warns-russia-against-threatening-ukraine-navy-1.2557443>.
- 25 KyivPost, "Gunmen seize Simferopol television station, turn off Channel 5, 1+1, turn on Rossiya 24", 6 March 2014, available at: <https://www.kyivpost.com/article/ukraine/gunmen-seize-simferopol-television-station-turn-off-channel-5-11-turn-on-rossiya-24-338610.html>.
- 26 Ukrinform, "Russian military capture border department Shcholkino", 8 March 2014, available at: http://www.ukrinform.net/rubric-politics/1629808-russian_military_capture_border_department_shcholkino_318304.html.
- 27 The Telegraph, "Ukraine crisis: Flights into Crimea denied permission to land", 11 March 2014, available at: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10689654/Ukraine-crisis-Flights-into-Crimea-denied-permission-to-land.html>.

23. 16 березня 2014 року відбувся так званий референдум про статус Криму та Севастополя. Напередодні референдуму свобода преси була суворо обмежена²⁸ а міжнародним спостерігачам було категорично відмовлено у в'їзді на територію півострова.²⁹ Згідно з результатами, опублікованими організаторами референдуму, 96,77% тих, хто брав участь у голосуванні, голосували за приєднання до Російської Федерації за явки 1,274,096 виборців (83,1 відсотка³⁰).³¹

24. Відповідно до заяв керівництва Меджлісу кримськотатарського народу, кримські татари переважно бойкотували референдум,³² так само як і багато з етнічних українців, які становлять чверть від загальної кількості населення.³³ Отже, ймовірно, всупереч офіційній статистиці, менше 40 відсотків жителів Криму брали участь у референдумі.³⁴ Також повідомлялося про фальсифікації, зокрема незаконне вилучення осіб з реєстру виборців,³⁵ конфіскації документів, що посвідчують особу³⁶ і участь у голосуванні осіб, які не мали на це права.³⁷ Венеціанська комісія визнала референдум незаконним відповідно до Конституції України та Криму, а також міжнародного права.³⁸ Уряд України послідовно відмовлявся визнавати результати референдуму та законність відділення півострова.³⁹

www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10689654/Ukraine-crisis-Flights-into-Crimea-denied-permission-to-land.html.

- 28 Государственный Совет Республики Крым, "Порядок аккредитации средств массовой информации для освещения хода голосования на общекрымском референдуме 16 марта 2014 года", 11 марта 2014, available at: http://www.rada.crimea.ua/news/11_03_14_7; Ukrainian television channels and radio was replaced by Russian media – BBC, "Is Crimea's referendum legal?", 13 March 2014, available at: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26546133>.
- 29 Reuters, "OSCE team say Crimea roadblock gunmen threatened to shoot at them", 12 March 2014, available at: <http://www.reuters.com/article/us-ukraine-crisis-osce-idUSBREA2B1C120140312>.
- 30 Central Election Commission of Ukraine, "Відомості про кількість виборців в межах Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, закордонного виборчого округу", available at: https://www.drvgov.ua/portal/cm_core.cm_index?option=ext_num_voters&pdt=1&pmn_id=127.
- 31 Комиссия Автономной Республики Крым по проведению общекрымского референдума, "Обнародование результатов общекрымского референдума, состоявшегося в Автономной Республике Крым 16 марта 2014 года", available at: <https://www.rada.crimea.ua/referendum/resultaty>.
- 32 The Wall Street Journal, "Crimean Tatars Appear to Boycott Voting", 17 March 2014, available at: <http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702304747404579443341954329348>.
- 33 BBC, "Crimean parliament formally applies to join Russia", 17 March 2014, available at: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26609667>.
- 34 The 50% turnout and vote share of 50-60% is confirmed on the website of the Russian Human Rights Council: President-Sovet, "Проблемы жителей Крыма", 22 April 2014, available at: http://president-sovet.ru/members/blogs/bobrov_e_a/problemy-zhiteley-kryma-/; Pravda.ua, "Джемилев: У «референдумі» 16 березня взяли участь 34% кримчан", 25 March 2014, available at: <http://www.pravda.com.ua/news/2014/03/25/7020267/>; Council of the President of the Russian Federation on the Development of Civic Society and Human Rights, "Problems of the Inhabitants of Crimea", 2014, available at: http://old.president-sovet.ru/structure/gruppa_po_migratsionnoy_politike/materialy/problemy_zhiteley_kryma.php.
- 35 Turkish Weekly, "Irregularities' cited in Crimea referendum", 17 March 2014, available at: <http://www.turkishweekly.net/2014/03/17/news/irregularities-cited-in-crimea-referendum/>.
- 36 Crimean News Agency, "Unknown people seize passports of Crimean residents", 10 March 2014, available at: <http://qha.com.ua/en/politics/unknown-people-seize-passports-of-crimean-residents/130806/>.
- 37 KyivPost, "Declaring victory, Crimean and Russian officials pledge fast integration", 17 March 2014, available at: <http://www.kyivpost.com/article/content/ukraine/voting-in-crimean-referendum-starts-even-as-ukraine-government-declares-it-illegitimate-339523.html>.
- 38 European Commission for Democracy Through Law (Venice Commission), Opinion: On whether the decision taken by the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea in Ukraine to organise a referendum on becoming a constituent territory of the Russian Federation or restoring Crimea's 1992 Constitution is compatible with constitutional principles", Council of Europe, 21 March 2014, available at: <http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282014%29002-e>.
- 39 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки

25. 17 березня 2014 року Верховна Рада Криму проголосила незалежність від України, ревізувала українську державну власність на півострові та подала заяву про приєднання до Російської Федерації.⁴⁰ 18 березня 2014 року «Угода про приєднання Республіки Крим до Російської Федерації» була підписана у Кремлі Володимиром Путіним, Сергієм Аксьоновим, Володимиром Константиновим та Олексієм Чалим.⁴¹ Угода була ратифікована і набула чинності 21 березня 2014 року.⁴²
26. Анексія була широко засуджена міжнародною спільнотою, зокрема Європейським Союзом,⁴³ Генеральною Асамблеєю ООН,⁴⁴ 13 членами Ради Безпеки ООН⁴⁵ і НАТО.⁴⁶ Внаслідок цього були застосовані санкції проти Росії та окремих осіб, які відіграли ключову роль в анексії.⁴⁷ 24 березня «Велика вісімка» («G8») проголосувала за припинення членства Росії.⁴⁸

Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про проведення загальнокримського референдуму» (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим), 14 березня 2014, available at: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=242321>.

40. Постановление ГС РК "О независимости Крыма", 17 марта 2014, available at: <http://crimea.gov.ru/act/11748>; Постановление ГСРК "О национализации предприятий и имущества морского транспорта сферы управления Министерства инфраструктуры Украины и Министерства аграрной политики и продовольствия Украины, расположенных на территории Республики Крым и г. Севастополя", 20 марта 2014, available at: <http://crimea.gov.ru/act/11761>; Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов подписан в г. Москве 18 марта 2014, available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_160398/; See also BBC, "Crimean parliament formally applies to join Russia", 17 March 2014, available at: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26609667>.
41. Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов подписан в г. Москве 18 марта 2014, available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_160398/; See also: Kremlin.ru, "Agreement on the accession of the Republic of Crimea to the Russian Federation signed", 18 March 2014, available at: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/20604>.
42. Федеральный конституционный закон N 6-ФКЗ "О принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов - Республики Крым и города федерального значения Севастополя", 21 марта 2014, available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_160618/19bbbfbaf65a06c0d9e8d958af6464287880b069/; BBC, "Ukraine: Putin signs Crimea annexation", 21 March 2014, available at: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-26686949>.
43. European Union External Action, "The EU non-recognition policy for Crimea and Sevastopol", March 2016, available at: http://eeas.europa.eu/top_stories/pdf/the-eu-non-recognition-policy-for-crimea-and-sevastopol-fact-sheet.pdf (last accessed: 02/06/2016).
44. UNGA, "Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014: 68/262 – Territorial integrity of Ukraine", A/RES/68/262, 1 April 2014.
45. UNSC, "Draft Resolution S/2014/189", 15 March 2014.
46. NATO, "North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine", 2 March 2014, available at: http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_107681.htm.
47. U.S. Department of State, "Ukraine and Russia Sanctions", available at: <http://www.state.gov/e/eb/tfs/spi/ukrainerrussia/>; European Union Newsroom, "EU sanctions against Russia over Ukraine crisis", available at: https://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/eu_sanctions_en; BBC, "How far do EU-US sanctions on Russia go?", 15 September 2014, available at: <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-28400218>.
48. The New York Times, "Russia Is Ousted From Group of 8 by U.S. and Allies", 24 March 2014, available at: <http://www.nytimes.com/2014/03/25/world/europe/obama-russia-crimea.html?hp&r=0>.

ii. СТАНОВИЩЕ КРИМСЬКИХ ТАТАР ПІСЛЯ АНЕКСІЇ

27. Напередодні анексії кримські татари становили приблизно 12% населення півострова.⁴⁹ Переважна більшість кримських татар є мусульманами, а їхня етнічна та культурна ідентичність як групи тісно пов'язана з ісламською вірою та традиціями.⁵⁰ Їхня відмінність від слов'янської більшості виявляється також у їхній унікальній мові, писемності, унікальних культурних практиках та історичному корінні.⁵¹ Примусова депортація кримськотатарського населення за наказом Сталіна в 1944 р., безперечно, посилює недовіру та опонування російському контролю над півостровом кримськотатарськими громадами.
28. Як громада, кримські татари становили найсильнішу і найбільш організовану опозицію окупаційній владі через мирний протест, торговельні блокади та інші форми ненасильницького опору.⁵² Це призвело до систематичного цілеспрямованого переслідування політично і медійно активних кримських татар російськими органами влади.⁵³ Кримськотатарські політичні та громадські організації були заборонені (наприклад, Меджліс) або піддавалися постійному тиску та переслідуванню (наприклад, Кримська солідарність). Влада кваліфікувала всі форми опозиції до анексії як «екстремізм» або «тероризм», застосовуючи свої правоохоронні органи та судову систему, щоб приглушити незгоду кримських татар.⁵⁴
29. Виходячи з даних, зібраних адвокатами потерпілих та громадськими організаціями після анексії, щонайменше 13 кримських татар були вбиті окупаційними органами чи групами та особами, пов'язаними з ними, а ще 12 кримських татар залишаються «зниклими безвісти». За оцінками, 96 кримських татар стали жертвами політично мотивованого кримінального переслідування, на сотні було накладене адміністративне затримання, а ще 210 були свавільно затримані без контексту кримінального або адміністративного провадження. Наразі немає точних оцінок кількості кримських татар, які зазнали катувань, нелюдського чи принизливого поводження.⁵⁵

49. Інститут демографії Національного дослідницького університету «Высшая школа экономики», Demoscope.ru. "Распределение населения по родному языку и уездам 50 губерний Европейской России", 2016, available at: http://demoscope.ru/weekly/ssp/rus_lan_97_uezd.php?reg=1420.

50. International Committee for Crimea, Greta Lynn Uehling, Crimean Tatars, 2000, available at: <http://www.iccrimea.org/scholarly/krimtatars.html>.

51. International Committee for Crimea, Greta Lynn Uehling, Crimean Tatars, 2000, available at: <http://www.iccrimea.org/scholarly/krimtatars.html>.

52. The Sydney Morning Herald, 'In Crimea, Tatars step up resistance to Russian rule', 17 February 2016, available at: <http://www.smh.com.au/world/in-crimea-tatars-step-up-resistance-to-russian-rule-20160215-gmuva3.html>.

53. OHCHR, 'Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2016', p.44, available at: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_14th_HRMMU_Report.pdf; European Parliament, 'European Parliament resolution on Crimean Tatars (2016/2692)', 11 May 2016, available at: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-8-2016-0582_EN.html; The Telegraph, 'Special Report: Crimea Tatars endure second tragedy under Russian rule', 7 July 2016, available at: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/07/special-report-crimea-tatars-endure-second-tragedy-under-russian/>; European Council on Foreign Relations, 'Europe's duty to help protect Crimean Tatars', 11 Apr. 2019, available at: https://www.ecfr.eu/article/commentary_europes_duty_to_protect_crimean_tatars.

54. See Statement of Sergey Aksyonov on Twitter: "I support the proposal of the Russian Federation Investigation Committee head Alexander Bastrykin considered extremism a fact of denial of the referendum in the Crimea", 18 April 2016, available at: https://mobile.twitter.com/aksenov_sv/status/722068972032638976?lang=ru; See Statement by former Chief Prosecutor Natalya Poklonskaya: "All actions aimed at non-recognition of the Crimea as a part of Russia, will be prosecuted. In addition, people who incite ethnic hatred in the Republic of Crimea, will be denied entry to the Crimea": Unian, "Репрессии против крымских татар под видом заботы о «гражданах»", 24 September 2014, available at: <http://www.unian.net/society/988740-repressii-protiv-krymskih-tatar-pod-vidom-zaboty-i-o-grajdanah.html>.

55. Estimates are based on information received from civil society organisations and lawyers working on relevant cases. See also: Crimea SOS, 'Human rights in Crimea: Rollback three centuries', available at: <http://crimeamap.krymsos.com/eng/map.html?fbclid=IwAR11unj5f5fu1WPRLViEVkZV6E94Et1UpNK8ppJ3awioiNoQW7-bPPLfB74>.

© Anton Naumliuk

30. Політичні діячі, активісти, а також рядові члени кримськотатарської громади зазнали повсюдних ворожих дій від правоохоронних органів, спеціальних служб та парамілітарних груп, часто повідомлялося про фізичне та психологічне насильство.⁵⁶ Меджліс, представницький орган кримськотатарських громад, був заборонений окупаційною владою як «екстремістська» організація,⁵⁷ її лідерів вигнали з півострова, заарештували і/або погрожували судовим переслідуванням.⁵⁸
31. Кримські татари втратили свої основні свободи об'єднань, зібрань та висловлювання, що виражається у забороні публічних зібрань на честь культурно значущих дат,⁵⁹ закритті незалежних кримськотатарських ЗМІ,⁶⁰ а також інших товариств та організацій.⁶¹ Мечеті зазнали нападів вандалів та рейдів сил безпеки під приводом боротьби з мусульманським екстремізмом.⁶² Переважна більшість медресе були закриті, а останнє медресе зараз знаходиться під контролем окупаційної влади.⁶³ Окремі члени кримськотатарської громади, а також, можна стверджувати, група в цілому потрапили під необґрунтовані звинувачення в релігійному екстремізмі,⁶⁴ і стали жертвами релігійно мотивованих злочинів на ґрунті

56 See OHCHR, 'Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2016', p.45, available at: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_14th_HRMMU_Report.pdf; "OHCHR is increasingly worried about the growing number of large scale 'police' actions conducted with the apparent intention to harass and intimidate Crimean Tatars and other Muslim believers" – e.g.: Raid on Pionerske village on 1 April 2016 leading to detention of 35 Tatars; Raid of Molodizhne village mosque on 6 May 2016 with detention of 100 Muslim men; Raid of market in Simferopol on 7 May 2016, leading to arrest of 25 Muslim men.

57 The Guardian, "Crimean court bans 'extremist' Tatar government body", 26 April 2016, available at: <https://www.theguardian.com/world/2016/apr/26/court-bans-extremist-crimean-tatar-governing-body-mejlis-russia> (last accessed: 3.08.2016); Atlantic Council, "What the Banning of Crimean Tatars' Mejlis Means", 2 May 2016, available at: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/what-the-banning-of-crimean-tatars-mejlis-means> (last accessed: 3.08.2016); According to the OHCHR: "In addition to prohibiting any public activity and the use of bank accounts, the decision means that the estimated 2,500 members of the national and local Mejlis bodies can now incur criminal liability and could face up to eight years in prison for belonging to an organization recognized as 'extremist'": OHCHR, 'Report on the human rights situation in Ukraine 16 February to 15 May 2016', p.45, available at: http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Ukraine_14th_HRMMU_Report.pdf.

58 The New York Times, "Russia Is Trying to Wipe Out Crimea's Tatars", 19 May 2016, available at: http://www.nytimes.com/2016/05/20/opinion/russia-is-trying-to-wipe-out-crimeas-tatars.html?_r=1.

59 E.g.: Crimean Tatars have been banned from publicly commemorating the 1944 Deportation on 18 May, with arrests made against Crimean Tatars who displayed ethnic symbols on or around this date: OSCE, Report of the Human Rights Assessment Mission on Crimea (6-18 July 2015), 17 September 2015, para. 132; Unian, "Crimean Tatars banned from honoring 1944 deportation victims", 17 May 2016, available at: <http://www.unian.info/politics/1347910-crimean-tatars-banned-from-honoring-1944-deportation-victims.html>; See also: Witness C27OK02.

60 E.g.: Closure of ATR Crimean Tatar television channel – OSCE, Report of the Human Rights Assessment Mission on Crimea (6-18 July 2015), 17 September 2015, para. 17; The Guardian, "Crimea's independent Tatar TV news channel silenced by 'red tape'", 1 April 2015, available at: <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/01/crimeas-independent-tatar-tv-news-channel-silenced-by-red-tape>.

61 See International Court of Justice, 'The Court finds that Russia must refrain from imposing limitations on the ability of the Crimean Tatar community to conserve its representative institutions, including the Mejlis, and ensure the availability of education in the Ukrainian language', Press Release, 19 April 2017, available at: <https://www.icj-cij.org/files/case-related/166/19412.pdf>.

62 E.g.s: Chukurcha-djami Mosque in Simferopol; Solnyachnaya Dolina Mosque; Simferopol Mosque; Zavet-Leninskii Mosque.

63 The Telegraph, 'Special Report: Crimea Tatars endure second tragedy under Russian rule', 7 July 2016, available at: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/07/special-report-crimea-tatars-endure-second-tragedy-under-russian/>.

64 See Aksyonov Decree "On Approval of the Comprehensive Plan to counter terrorist ideology in the Republic of Crimea in 2015 -2018", 30 Jan. 2015, available at: http://rk.gov.ru/rus/file/pub/pub_238807.pdf.

ненависті.⁶⁵ Також були зафіксовані посягання на нерухомість, що належить кримським татарам⁶⁶ і майно, що має історичне, релігійне та культурне значення для кримськотатарської громади.⁶⁷ Відповідно до доповіді ОБСЄ, навчання рідною мовою та вивчення кримськотатарської мови було значно обмежено після окупації.⁶⁸

32. Вважається, що понад 30 000 кримських татар залишили територію Кримського півострова внаслідок кумулятивного ефекту дискримінації, насильства та/або страху переслідування.⁶⁹ За словами співзасновника Кримської солідарності, систематичні порушення прав, залякування та переслідування активних членів кримськотатарської громади – це «гібридна депортація» – створення ворожого середовища, внаслідок чого кримські татари залишають півострів.⁷⁰

В. Переслідування «Кримської солідарності» російською владою

і. ЩО ТАКЕ «КРИМСЬКА СОЛІДАРНІСТЬ»?

33. «Кримська солідарність» – це об'єднання членів сімей та представників політичних в'язнів і зниклих осіб на Кримському півострові під час російської окупації. Асоціація була заснована 9 квітня 2016 року в Севастополі і координується Ділявером Меметовим. Незважаючи на те, що вона була заснована кримськими татарами, членство у ній відкрите для представників усіх етнічних і релігійних груп. Заявлена мета організації полягає у прагненні правосуддя – за допомогою виключно ненасильницьких засобів – в рамках національного і міжнародного права. Асоціація налічує понад 200 членів, зокрема членів сімей потерпілих, адвокатів, правозахисників та активістів. Кримська солідарність надає юридичну підтримку, документує та поширює інформацію про політично мотивовані провадження, а також надає соціально-економічну та медичну допомогу сім'ям затриманих та зниклих без вісті.⁷¹ За допомогою розгалуженої мережі т.з. «громадянських журналістів» (блогерів, стрімерів), група ефективно висвітлювала свавільні арешти і кримінальні провадження, що здійснювалися з порушенням процедури проти осіб, які вважаються політичними в'язнями російської влади.⁷²

ii. СИСТЕМАТИЧНІ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ВЛАДОЮ «КРИМСЬКОЇ СОЛІДАРНОСТІ»

65 See Crimea SOS, 'Human rights in Crimea: Rollback three centuries', available at: <http://crimeamap.krymsos.com/eng/stories.html>.

66 E.g: Kirovske village where 3 shops were vandalised with racist messages.

67 E.g.: Monument to Tatar Saint in Schebetovka; Memorial to WWII Turkish soldiers in Sevastopol.

68 OSCE, Report of the Human Rights Assessment Mission on Crimea (6-18 July 2015), 17 September 2015, para. 188; See also: Decree 651 on the development of education and science on the Crimean Peninsula – making no mention of education in Crimean Tatar within its plan, 30 December 2014, available at: <http://po.cfuv.ru/pdfs/rk/Ob%20utverzhdennii%20Gosudarstvennoj%20programmy%20razvitija%20obrazovanija%20i%20nauki%20v%20Respublike%20Krym%20na%202015-2017%20godu,%20Postanovlenie%20Soveta%20Ministrov%20RK%20ot%2030.12.2014%20N651.pdf>.

69 Crimea SOS, 'Status of internally displaced Crimean Tatars: analysis of the current situation and perspectives', June 2016, available at: <http://krymsos.com/files/e/0/e02907b-status-of-internally-displaced-crimean-tatars.pdf>; The Telegraph, 'Special Report: Crimea Tatars endure second tragedy under Russian rule', 7 July 2016, available at: <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/07/07/special-report-crimea-tatars-endure-second-tragedy-under-russian/>.

70 Witness C27GE03.

71 Crimean Solidarity, 'About Us', 13 July 2018, available at: <https://crimean-solidarity.org/ru/o-nas>; Witness C27GE03.

72 Witness C27GE01.

34. З 2017 року російська влада систематично переслідує «Кримську солідарність» та її членів, використовуючи обшуки, залякування, арешти, адміністративні затримання та кримінальні звинувачення.⁷³ Влада зосереджує увагу на керівниках групи, координаторах та особах, які вважаються ключовими організаторами діяльності «громадянських журналістів».⁷⁴

35. Під час зустрічей групи правоохоронними органами здійснювалися візити (рейди) для документування («перепису») та залякування учасників. Рейд силовиків відбувся у січні 2018 р.: всіх присутніх змусили надати свої паспортні дані, і лише за цієї умови дозволили вийти з будівлі.⁷⁵ Наступний рейд відбувся у жовтні 2018 року, коли представники правоохоронних органів зробили фото кожного учасника.⁷⁶

36. Адвокати, пов'язані з групою, опинилися під сильним тиском з боку влади, зокрема зазнали звинувачень в екстремізмі, погроз і нападів на офіси. 26 січня 2017 року кримський адвокат Курбедінов був судимий за «екстремістську пропаганду» за статтею 20.3 Адміністративного кодексу Російської Федерації і засуджений до 10 днів ув'язнення. 6 грудня 2018 року Курбедінов знову був судимий за статтею 20.3 і засуджений до п'яти днів ув'язнення. У грудні 2018 року його було звинувачено в «екстремізмі», що загрожувало позбавлення його адвокатської ліцензії.⁷⁷ Крім того, у вікно офісу його адвокатської фірми кинули цеглину.⁷⁸ Адвокати та інші активні члени групи зазнали цькування у контрольованих Кремлем ЗМІ.⁷⁹ Дружини активістів «Кримської солідарності» і молодші члени групи також піддавалися тиску з метою змусити їх шпигувати і давати свідчення проти керівництва – часто в обмін на звільнення від штрафів за порушення ПДР та санкцій за інші незначні правопорушення.⁸⁰

37. Ряд ключових членів «Кримської солідарності» заарештували і змусили пройти через адміністративне провадження в якості «попередження», що подальший активізм призведе до більш жорстких наслідків. У 2017 році 10 активістів були заарештовані біля будівлі суду під час судового розгляду справи проти Марлена Мустафаєва.⁸¹ У січні 2018 року активіст Енвер Крош був затриманий за пост у соцмережі, опублікований 2013 року.⁸² У лютому 2018 року Наріман Мемедемінов – координатор мережі громадських журналістів групи – був засуджений відповідно до адміністративного кодексу.⁸³ У квітні 2018 року влада заарештувала Сервера Мустафаєва – ключового координатора діяльності «Кримської солідарності».⁸⁴ У червні 2018 року була заарештована Гулсум Алієва – адміністраторка сторінки групи у Facebook.⁸⁵

73 Human Rights Watch, 'Ukraine: Escalating Pressure on Crimean Tatars', 2 April 2019, available at: <https://www.hrw.org/news/2019/04/02/ukraine-escalating-pressure-crimean-tatars>.

74 Witness C27GE01.

75 Witness C27GE01.

76 Witness C27GE01.

77 Witness C27GE01.

78 Witness C27GE01.

79 Witness C27GE03.

80 Witness C27GE01.

81 Witness C27GE01.

82 KyivPost, 'Halya Coynash: Crimean Tatar with brain tumour arrested for social media post from 2012', 26 Jan. 2018, available at: <https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/halya-coynash-crimean-tatar-brain-tumour-arrested-social-media-post-2012.html>.

83 Witness C27GE01.

84 Witness C27GE01.

85 Witness C27GE01.

С. Використання російською владою Хізб ут-Тахрір для переслідування кримськотатарських активістів за звинуваченнями у тероризмі

і. ЩО ТАКЕ ХІЗБ УТ-ТАХРІР?

38. Хізб ут-Тахрір (також відома як Партія ісламського визволення) - транснаціональна загальноісламська політична організація. Ядром її політичної ідеології та її основною метою є об'єднання мусульманських земель (Умми) під єдиним халіфатом (Халіфа), що управлятиметься суворою інтерпретацією Корану, Сунною і законами шаріату.⁸⁶ Заявлена мета організації – поширити іслам як послання світові через Да'ват⁸⁷ (еквівалент місіонерства в мусульманській традиції) і боротьбу з Куфром (відсутністю віри), його системою та переконаннями, щоб врешті іслам охопив весь світ.⁸⁸ Організація не бере участі у виборах чи інших політичних процесах у країнах, де вона діє, вважаючи, що демократія є несумісною з метою створення єдиного ісламського халіфату.⁸⁹
39. Хізб ут-Тахрір було засновано в 1953 році в Єрусалимі ісламським вченим і суддею Такіддіном аль-Набхані.⁹⁰ Хоча Хізб ут-Тахрір є таємною організацією, яка не розкриває інформацію про мережі своїх членів, вона, як вважають, діє у більш ніж 40 країнах і має до мільйона активних послідовників.⁹¹ Найбільша кількість її послідовників знаходиться в Середній Азії, зокрема до 20 000 членів в Узбекистані.⁹² Найбільша присутність за межами мусульманського світу – Сполучене Королівство, де, як вважають, знаходиться «мозковий центр» її глобальної діяльності.⁹³
40. Хізб ут-Тахрір заборонена принаймні в 16 країнах – більшість з них на Близькому Сході та в Середній Азії.⁹⁴ Хізб-ут-Тахрір не заборонена в Україні і вільно діяла в Криму до анексії. Група категорично відкидає застосування насильства і збройної боротьби для досягнення своєї мети – створення халіфату,⁹⁵ але не відкидає джихад як можливий засіб захисту і поширення

86 Hizb ut Tahrir Central Media Office, 'The Aim of Hizb ut-Tahrir', 24 July 2015, available at: <http://www.hizb-ut-tahrir.info/en/index.php/definition-of-ht/item/7982-the-aim-of-hizb-ut-tahrir>.

87 Da'wah is Arabic for 'invitation' and refers to the proselytizing or preaching of Islam.

88 Hizb ut Tahrir Central Media Office, 'The Aim of Hizb ut-Tahrir', 24 July 2015, available at: <http://www.hizb-ut-tahrir.info/en/index.php/definition-of-ht/item/7982-the-aim-of-hizb-ut-tahrir>.

89 BBC, 'Q&A: Hizb ut-Tahrir', August 2007, available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4127688.stm.

90 Global Security, 'Hizb ut-Tahrir al-Islami (Islamic Party of Liberation)', available at: <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizb-ut-tahrir.htm>.

91 New Statesman, 'For Allah and the caliphate', September 2004, available at: <https://www.newstatesman.com/node/195114>; Le Monde, 'Hizb ut-Tahrir and the fantasy of the caliphate', June 2008, available at: <https://mondediplo.com/2008/06/04/caliphate>; Counter Extremism Project, 'Hizb ut-Tahrir', available at: <https://www.counterextremism.com/threat/hizb-ut-tahrir>.

92 Global Security, 'Hizb ut-Tahrir al-Islami (Islamic Party of Liberation)', available at: <https://www.globalsecurity.org/military/world/para/hizb-ut-tahrir.htm>.

93 BBC, 'Q&A: Hizb ut-Tahrir', August 2007, available at: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/4127688.stm;

94 Most notably: Bangladesh, Egypt, Jordan, Saudi Arabia, Turkey, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Pakistan, Tajikistan, Turkmenistan, Syria, Uzbekistan, China, Germany and Russia. Counter Extremism Project, 'Hizb ut-Tahrir', available at: <https://www.counterextremism.com/threat/hizb-ut-tahrir>; Human Rights Without Frontiers International, 'Religions, Violence and Human Rights: The European Court and Hizb ut-Tahrir', Feb. 2015, available at: https://www.academia.edu/11494672/Religions_Violence_and_Human_Rights_The_European_Court_and_Hizb_ut-Tahrir.

95 Centre for Social Cohesion, 'Hizb ut-Tahrir: Ideology and Strategy', 2009, available at: <http://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2013/01/HIZB.pdf>.

ісламу після створення халіфату.⁹⁶ Хізб-ут-Тахрір звинувачували у тому, що вона є «конвеєром радикалізації»,⁹⁷ і є певні свідчення, що деякі її члени пізніше приєднувалися до ісламістських бойових організацій.⁹⁸ Однак її керівництво не визнає ісламську державу в Іраку і аль-Шам (ISIS або Daesh), заявляючи, що їхня декларація про створення «халіфату» є «порожньою і не має жодного змісту».⁹⁹

41. Ініціативи щодо заборони Хізб-ут-Тахрір, як правило, вмотивовані ідеологічною метою групи, що полягає в усуненні національних держав на користь експансіоністського халіфату, в той час як рішення не забороняти групу базуються на тому, що група не пропагує насильство і ніколи не була пов'язана із жодним актом терору.¹⁰⁰ Європейський суд з прав людини вважає, що заборона групи не обов'язково порушує Конвенцію, оскільки «цілі «Хізб-ут-Тахрір» явно суперечать цінностям Конвенції».¹⁰¹ Тим не менш, право держави на заборону організації на передбачає автоматичного набуття права на ув'язнення її членів. Російська Федерація – єдина європейська держава, яка криміналізувала членство в організації, прирівнюючи його до тероризму.¹⁰²

ii. ЗАБОРОНА РОСІЙСКИМ ВЕРХОВНИМ СУДОМ 2003 Р.

42. У 2003 році Верховний Суд Російської Федерації оголосив Хізб-ут-Тахрір терористичною організацією і заборонив її діяльність на території Росії. Відповідно до рішення Верховного Суду:

«Партія ісламського визволення (Хізб-ут-Тахрір аль-Ісламі) є організацією, метою якої є усунення неісламських урядів і встановлення ісламського панування в глобальному масштабі шляхом відновлення світового ісламського халіфату, спочатку в регіонах з більшістю мусульман населення, включаючи Росію та країни СНД. Її основні форми діяльності: войовнича ісламістська пропаганда, поєднана з нетерпимістю до інших релігій; активний набір прихильників, цілеспрямовані зусилля, направлені на розділення суспільства (насамперед через пропаганду з потужною фінансовою підтримкою). Організація юридично заборонена в низці країн Близького Сходу та СНД (Узбекистан)».¹⁰³

43. Рішення Верховного Суду було піддано критиці через те, що у ньому не було представлено

ґрунтовних причин для визнання Хізб-ут-Тахрір терористичною організацією, як того вимагає законодавство Російської Федерації про тероризм.¹⁰⁴ Немає достовірних доказів того, що хтось з осіб, названих членами організації, був залучений до планування, організації або здійснення будь-яких терористичних актів у Росії або в інших місцях.¹⁰⁵ За даними російської правозахисної НУО «Правозахисний центр «Меморіал» станом на 1 березня 2019 року за підозрою в членстві Хізб-ут-Тахрір заарештовано 239 осіб – 171 з них були засуджені за «екстремізм» або «тероризм».¹⁰⁶

iii. ЕФЕКТ СТАТТІ 205.5 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ РФ

44. У 2013 році було внесено зміни до Кримінального кодексу Російської Федерації з метою включення нових злочинів – організація та участь у діяльності терористичної організації, що карається від десяти до двадцяти чотирьох років позбавлення волі (стаття 205.5).¹⁰⁷ «Терористична організація» визначається статтею 205.4 Кримінального кодексу – група осіб, цілі або дії якої спрямовані на пропаганду, виправдання та підтримку тероризму або вчинення злочинів, передбачених Кримінальним кодексом (а саме: терористичні акти, захоплення заручників, викрадення судів, крадіжка або незаконне поводження з ядерними матеріалами; замах на вбивство державного службовця, незаконне захоплення влади, збройне повстання, заклик до екстремізму).¹⁰⁸ «Акт тероризму» визначається як здійснення або погрози вибуху, підпалу або інших дій, які лякають населення і створюють загрозу життю, завдаючи значних матеріальних збитків або інших серйозних наслідків з метою дестабілізувати діяльність державних органів чи міжнародних організацій або впливати на їхні рішення (ст. 205 Кримінального кодексу).¹⁰⁹

45. За даними «Правозахисний центр «Меморіал» до 2013 року особи, названі членами Хізб-ут-Тахрір найчастіше звинувачувалися в «екстремізмі» (переважно за статтею 282-2 Кримінального кодексу – участь у діяльності екстремістської організації, карається до шести років позбавлення волі¹¹⁰), або за спроби повалення конституційного ладу (відповідно до статті 278 Кримінального кодексу). До 2013 року більше третини підозрюваних у членстві в Хізб-ут-Тахрір, отримували вироки, не пов'язані із позбавленням волі.¹¹¹ Введення статті 205.5

96 "The fact that the Party does not use material power to defend itself or as a weapon against the rulers is of no relevance to the subject of jihad, because jihad has to continue till the Day of Judgement. So whenever the disbelieving enemies attack an Islamic country it becomes compulsory on its Muslim citizens to repel the enemy.": Hizb ut Tahrir Central Media Office, 'The Method of Hizb ut-Tahrir', 24 July 2015, available at: <http://www.hizb-ut-tahrir.info/en/index.php/definition-of-ht/item/7988-the-method-of-hizb-ut-tahrir>; Hizb ut-Tahrir America, 'Press Release 20150531: Conference in Chicago', 31 May 2015, available at: <https://hizb-america.org/press-release-20150531-conference-in-chicago/>.

97 Hudson Institute, 'The Road from Tashkent to the Taliban', 2 April 2004, available at: <https://www.hudson.org/research/3976-the-road-from-tashkent-to-the-taliban>.

98 Foreign Policy, 'The Party's Not Over', 22 Dec. 2009, available at: <https://foreignpolicy.com/2009/12/22/the-party-not-over/>.

99 Hizb ut-Tahrir, 'Media statement regarding ISIS's declaration in Iraq', 2 July 2014, available at: <http://www.hizb.org.uk/viewpoint/media-statement-regarding-isis-declaration-in-iraq/>.

100 Counter Extremism Project, 'Hizb ut-Tahrir', available at: <https://www.counterextremism.com/threat/hizb-ut-tahrir/>; The Guardian, 'Watchdog recommends Tory U-turn on banning Hizb ut-Tahrir', 18 Jul. 2011, available at: <https://www.theguardian.com/politics/2011/jul/18/watchdog-tory-uturn-hizb-ut-tahrir-ban>.

101 ECtHR, Kasymakhunov and Saybatalov v Russia, Judgement, 14 June 2013, paras. 102-113.

102 Human Rights Centre Memorial, 'Севастопольское дело о членстве в запрещённой «Хизб-ут-Тахрир»', 30 Oct. 2017, available at: <https://memohrc.org/ru/special-projects/sevastopolskoe-delo-o-chlenstve-v-zapreshchyonnoy-hizb-ut-tahrir>.

103 NAC, Решение Верховного Суда РФ от 14 февраля 2003 г. N ГКПИ 03-116, available at: <http://nac.gov.ru/zakonodatelstvo/sudebnye-resheniya/reshenie-verhovnogo-suda-rf-ot-14-fevralya.html>.

104 Memorial, 'Преследование организации «Хизб-ут-Тахрир», available at: <https://memohrc.org/ru/special-projects/presledovanie-organizacii-hizb-ut-tahrir>.

105 Kommersant, 'В защиту прав запрещенных', 1 March 2019, available at: <https://www.kommersant.ru/doc/3897043?query=B%20защиту%20прав%20запрещенных>.

106 Memorial, 'Преследование организации «Хизб-ут-Тахрир», available at: <https://memohrc.org/ru/special-projects/presledovanie-organizacii-hizb-ut-tahrir>; Kommersant, 'В защиту прав запрещенных', 1 March 2019, available at: <https://www.kommersant.ru/doc/3897043?query=B%20защиту%20прав%20запрещенных>.

107 Consultant.ru, '«Уголовный кодекс Российской Федерации» от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 23.04.2019), УК РФ Статья 205.5. Организация деятельности террористической организации и участие в деятельности такой организации, available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/b3c75b6ea12bfa94d8edc4d027b3fa1ab7b6a27e/.

108 Consultant.ru, '«Уголовный кодекс Российской Федерации» от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 23.04.2019), Статья 24. Ответственность организаций за причастность к терроризму, available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_58840/f3a150581ab0bd8135bd5a08ceed1406dc1e4a07/#dst27.

109 Consultant.ru, '«Уголовный кодекс Российской Федерации» от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 23.04.2019), УК РФ Статья 205. Террористический акт, available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/43942021d9206af7a0c78b6f65ba3665db940264/.

110 Consultant.ru, '«Уголовный кодекс Российской Федерации» от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 23.04.2019), УК РФ Статья 282.2. Организация деятельности экстремистской организации, available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/9854c783addde555fa364e762d297c660b9be113/.

111 Memorial, 'Преследование организации «Хизб-ут-Тахрир», available at: <https://memohrc.org/ru/special-projects/presledovanie-organizacii-hizb-ut-tahrir>.

призвело до жорсткіших вироків для осіб, звинувачених у членстві в Хізб-ут-Тахрір. З 2013 року 40 звинувачених у членстві були засуджені на термін від 15 до 24 років, а ще 35 осіб були засуджені на термін від 10 до 15 років позбавлення волі.¹¹²

iv. ПЕРЕСЛІДУВАННЯ РОСІЙСЬКОЮ ВЛАДОЮ КРИМСЬКОТАТАРСЬКИХ АКТИВІСТІВ ЗА ЗВИНУВАЧЕННЯМИ В ТЕРОРИЗМІ

46. Після анексії Криму російська влада почала затримувати і переслідувати кримських татар як членів Хізб-ут-Тахрір. На сьогодні 27 кримських татар були притягнуті до відповідальності за те, що вони нібито організували або брали участь у діяльності Хізб-ут-Тахрір за статтею 205.5 Кримінального кодексу Росії (крім 26 заарештованих у лютому та березні 2019 р.).¹¹³ Втім, російські правоохоронні органи надали дуже мало (якщо взагалі) переконливих доказів їхньої приналежності до Хізб-ут-Тахрір, а також відомостей про будь-яке планування або участь у терористичній діяльності. Звинувачення зазвичай ґрунтуються на заявах про проведення зборів, обговоренні релігійних текстів, виявленні «забороненої літератури», а також сфабрикованих свідченнях і вимушених зізнаннях.¹¹⁴ З'являється все більше доказів того, що російська влада використовує заборону на Хізб-ут-Тахрір для переслідування та замирення кримськотатарських активістів, зокрема лідерів та активних членів «Кримської Солідарності».¹¹⁵ Обшуки та арешти стали настільки поширеними, що, за словами однієї з жінок-свідків, кримськотатарські жінки спали в своїх хіджабах в очікуванні ранкових рейдів.¹¹⁶
47. 7 вересня 2016 року чотирьох кримських татар із Севастополя військовий суд Ростова-на-Дону засудив за тероризм відповідно до статті 205.5 Кримінального кодексу («Севастопольська група»)¹¹⁷ Рустема Ваїтова, Нурі Прімова і Ферата Сайфуллаєва було засуджено за участь у діяльності терористичної організації (Хізб-ут-Тахрір) до п'яти та семи років позбавлення волі у виправній колонії суворого режиму. Руслан Зейтуллаєв був засуджений за організацію терористичної діяльності і був позбавлений волі на 15-річний термін (на повторному розгляді) у виправній колонії суворого режиму.¹¹⁸ Прокуратура не надала жодних доказів терористичної діяльності (або її планування), і звинувачення були повністю засновані на «виявленні» забороненої літератури і «розмов» про політику і релігію, які нібито мали місце.¹¹⁹
48. 24 грудня 2018 року четверо кримських татар з Бахчисарая були засуджені військовим судом

Ростова-на-Дону за участь у діяльності терористичної організації (Хізб-ут-Тахрір) відповідно до статті 205.5 Кримінального кодексу («Бахчисарайська група»). Рустем Абілтаров, Ремзі Меметов і Зеврі Абсеїтов були засуджені до дев'яти років позбавлення волі, а Енвер Мамутов був засуджений до 17 років позбавлення волі у виправній колонії суворого режиму.¹²⁰ Обвинувачення не надало жодних доказів терористичної діяльності (або її планування) - звинувачення були повністю засновані на «розмовах» про політику та релігію, які нібито мали місце.¹²¹

49. У військовому суді Ростова-на-Дону наразі відбувається судовий процес щодо ще шести кримськотатарських підсудних з Ялти («Ялтинська група»). Муслім Алієв, Емір-Усеїн Куку, Вадим Сірук, Інвер Бекіров, Арсен Джепаров і Рефат Алімов звинувачуються в організації та участі в терористичній діяльності Хізб-ут-Тахрір а також у спробі насильницького захоплення влади в Криму за статтею 278 Кримінального кодексу. Ще 14 кримських татар з Бахчисарая та Сімферополя очікують суду за тими ж обвинуваченнями.¹²²
50. Після арешту трьох кримських татар 14 лютого 2019 року та ще 23 кримських татар 27 березня 2019 року (більш детально описано нижче) та арешту Райма Айвазова 17 квітня 2019 року,¹²³ загальна кількість кримських татар, переслідуваних як члени Хізб-ут-Тахрір сьогодні налічує 55 (з них 41 чекають на судовий розгляд справ). Це найбільш масове обвинувачення за російським антитерористичним законодавством.¹²⁴
51. У квітні 2019 року Руслан Балбек – член нижньої палати парламенту Росії (Держдума) оголосив про створення лікувальних центрів для «реабілітації» членів Хізб-ут-Тахрір на Кримському півострові.¹²⁵ Такий вид амністії буде запропонований членам Хізб-ут-Тахрір, які погодяться розірвати зв'язки з організацією та пройти курс реабілітації невизначеної тривалості.¹²⁶ Залишається побачити, наскільки «добровільною» буде така реабілітація і чи будуть гарантовані основні права людини утримуваних. Ця ініціатива має вражаючу подібність до китайських реабілітаційних центрів, які, за чутками, утримують сотні тисяч мусульман у провінції Сінцзян із порушенням прав людини і міжнародних стандартів.¹²⁷ Як і в Сінцзяні, існує небезпека, що кримські «табори для реабілітації» слугуватимуть інструментом придушення кримськотатарської опозиції російській анексії.

120 Human Rights Centre Memorial, 'Бахчисарайское дело о членстве в запрещённой «Хизб ут-Тахрир», 24 Dec. 2018, available at: <https://memohrc.org/ru/special-projects/bahchisarayskoe-delo-o-chlenstve-v-zapreshchyonnoy-hizb-ut-tahrir>; Unian, 'Russian court hands down sentences in "Hizb ut-Tahrir case", 24 Dec. 2018, available at: <https://www.unian.info/politics/10388562-russian-court-hands-down-sentences-in-hizb-ut-tahrir-case.html>.

121 Human Rights Centre Memorial, 'Бахчисарайское дело о членстве в запрещённой «Хизб ут-Тахрир», 24 Dec. 2018, available at: <https://memohrc.org/ru/special-projects/bahchisarayskoe-delo-o-chlenstve-v-zapreshchyonnoy-hizb-ut-tahrir>

122 Crimean Human Rights Group, '86 человек лишено свободы в рамках политического или религиозного преследования в Крыму', 2 May 2019, available at: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2019/05/Lisheniya-svobody-aprel-2019.pdf>.

123 Crimea SOS, 'Raim Ayvazov, detained at the Kalanchak checkpoint, is arrested', 17 April 2019, available at: <http://krymsos.com/en/news/zatrimanii-na-kpvy--kalanchak--rayim-ayvazov-viishov-na-zvyazok/>.

124 Crimean Human Rights Group, '86 человек лишено свободы в рамках политического или религиозного преследования в Крыму', 2 May 2019, available at: <https://crimeahrg.org/wp-content/uploads/2019/05/Lisheniya-svobody-aprel-2019.pdf>; Open Democracy, 'My only crime is that I am a Muslim': mass terrorism arrests hit Crimean Tatar solidarity campaign', 1 April 2019, available at: <https://www.opendemocracy.net/en/odr/my-only-crime-is-that-i-am-a-muslim-mass-terrorism-arrests-hit-crimean-tatar-solidarity-campaign/>.

125 The Moscow Times, 'Russia to Open Terrorist Rehab Center in Annexed Crimea', 3 April 2019, available at: <https://www.themoscowtimes.com/2019/04/03/russia-to-open-terrorist-rehab-center-in-crimea-a65068>.

126 The Moscow Times, 'Russia to Open Terrorist Rehab Center in Annexed Crimea', 3 April 2019, available at: <https://www.themoscowtimes.com/2019/04/03/russia-to-open-terrorist-rehab-center-in-crimea-a65068>.

127 BBC, 'China's hidden camps', available at: https://www.bbc.co.uk/news/resources/idt-sh/China_hidden_camps; Reuters, 'Tracking China's Muslim Gulag', 29 Nov. 2018, available at: <https://www.reuters.com/investigates/special-report/muslims-camps-china/>.

IV. Обшуки і арешти у лютому і березні 2019

А. Огляд

52. 27 березня 2019 року, приблизно о 06:00, російські спеціальні служби (силовики) розпочали скоординовану масштабну операцію на Кримському півострові. У тридцяти кримськотатарських домівках, розташованих у Сімферополі, Володимирівці, Строганівці, Кам'янці, Білому, Акрополісі та Айкавані були проведені обшуки сотнями озброєних, із масками, агентів Федеральної служби безпеки Росії (ФСБ), спецназу (ОМОН), Росгвардії, поліції (МВС) і дорожньої поліції (ДАІ або ДПС). Ці обшуки були ідентичними операції, проведеної спеціальними службами у трьох кримськотатарських домогосподарствах у Жовтневому (Октябрському) районі 14 лютого 2019 року.¹²⁸ Внаслідок двох операцій було заарештовано 26 кримських татар (23 чоловіки були заарештовані у своїх будинках; Ремзі Бекіров, Осман Аріфмететов і Владлен Абдулкадіров були заарештовані в Аксаї, Ростовська область).¹²⁹

- Рустем Емірусеїнов
- Арсен Абхаров
- Ескендер Абдулганьєв¹³⁰
- Різа Ізетов
- Фархад Базаров
- Алім Карімов
- Тофік Абдулгазієв
- Білял Аділов
- Ізет Абдуллаєв
- Асан Яніков
- Руслан Сулейманов¹³¹
- Аким Бекіров
- Ремзі Бекіров
- Осман Арифмететов
- Владлен Абдулкадіров
- Рустем Сейталілов
- Рустем Шейхалієв
- Енвер Аметов
- Шабан Умеров
- Джеміль Гафаров
- Сейран Муртаза
- Меджит Абдулрахманов

¹²⁸ Witnesses C27OK02, C27OK01; Kharkiv Human Rights Protection Group, 'Russia brings terror to more Crimean Tatar families', 15 Feb. 2019, available at: <http://khp.org/en/index.php?id=1550186548>.

¹²⁹ In addition, Edem Iaiachikov – an affiliate of Crimean Solidarity whose house was searched on 27 March 2019 was not at his home at the time and has since disappeared (see Witness C27VL01).

¹³⁰ Rustem Emiruseinov, Arsen Abhairov and Eskender Abduganiev were arrested as part of the 14 February 2019 operations in Oktiabskoe.

¹³¹ On 26 March 2019, Ruslan Suleymanov and Remzi Bekirov attempted to cross in mainland Ukraine to obtain travel document from Ukrainian authorities. They were stopped and held on the border crossing and banned from leaving the territory of Crimea. Their Ukrainian passports were vandalised by the guards – which was then used as a justification not to let them travel – see Witnesses C27ST11, C27ST01 and C27ST03.

- Сейтевлі Сейтабдієв
- Яшар Муєдінов
- Ерфан Осман
- Сервет Газієв

Майже всі заарештовані були пов'язані з «Кримською Солідарністю» – або як активні члени та координатори, або як такі, що брали участь у протестах, діяльності з моніторингу або підтримували діяльність організації. Усі 26 були кримськими татарами і практикуючими мусульманами.

53. Обшуки проводилися із систематичними порушеннями російського процесуального права¹³² та міжнародних стандартів. Майже всі обшуки призвели до передбачуваного «виявлення» ідентичних нових копій забороненої літератури Хізб ут-Тахрір. Затримані та їхні родичі стверджують, що книги були підкинуті працівниками спецслужб. Всі 26 затриманих були доставлені до будівлі ФСБ і звинувачені в правопорушеннях, передбачених статтею 205.5 Кримінального кодексу – організації або участі в діяльності терористичної організації. Усі 26 згодом були взяті під варту після коротких (переважно закритих) слухань у Сімферополі. Їм відмовляли в доступі до їжі та води приблизно 24 години.¹³³ Усі затримані, крім трьох, були таємно вивезені з Криму до різних слідчих ізоляторів Ростовської області Росії.

В. Проведення обшуків і арештів

54. Усі домівки обшукувалися одночасно в 06:00 або близько 6:00. У деяких випадках обшуки почалися о 5:45,¹³⁴ що є порушенням статті 164.3 Кримінально-процесуального кодексу РФ (КПК).¹³⁵

55. Кожен з обшукуваних будинків був оточений поліцейськими транспортними засобами та озброєними співробітниками спецслужб. У деяких випадках цілі вулиці або райони були перекриті протягом всього обшуку.¹³⁶ Обшуки проводили декілька служб, які працювали спільно, зокрема ФСБ, ОМОН, Росгвардія, штатні співробітників поліції, анти-екстремістська поліція («Центр протидії екстремізму» при МВС) та ДІБДР.¹³⁷ Співробітники різних служб розрізнялися за кольором своєї форми і розпізнавальними знаками або їхньою відсутністю на них.¹³⁸ У всіх випадках від 15 до 30 агентів служби безпеки були призначені для кожного обшуку – надмірна кількість, необхідна для подолання і придушення будь-якого опору з боку місцевої громади.¹³⁹

132 Whilst the wholesale replacement of Ukrainian criminal law with Russian law, on territories under belligerent occupation, is a violation of international humanitarian law (Article 64 of IV Geneva Convention), references to Russian law are included here to demonstrate that the Russian authorities' violated the laws regulating their conduct. The lawfulness of conduct under domestic law is an important factor in assessing the legality of restricting Convention rights. The fact that Russian authorities violated their own laws is strong evidence that their conduct also constitutes violations of the ECHR.

133 Witness C27ST03, C27KA03.

134 Witnesses C27SI02, C27ST02; C27KA07, C27KA02, C27AI03.

135 Consultant.ru, 'Уголовно-процесуальный кодекс Российской Федерации' от 18.12.2001 N 174-ФЗ (ред. от 01.04.2019, с изм. от 17.04.2019) (с изм. и доп., вступ. в силу с 12.04.2019), available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_34481/.

136 Witness C27ST08, C27ST03, C27ST16.

137 Witness C27ST08.

138 Witness C27ST08.

139 Witness C27VL01 – 20 OMON and 10 others (all in masks)– numbers; Witness C27ST08 – 15 vehicles and a helicopter and 20 to 30 agents per house; Witness C27ST06 – 100 agents cordoned off 300 meters around the house; Witness C27KA03 – the entire FSB staff for Crimea was used in this operation; Witness C27AI02.

56. Обшуки починалися з гучного стукоту у двері та вікна, яскравих ліхтарів та криків.¹⁴⁰ У деяких випадках ордери на обшук були показані або прочитані мешканцям перед входом,¹⁴¹ проте в більшості випадків важко озброєні агенти спецслужб у масках вривалися всередину, щойно відчинялися двері, без нагляду розходячись по всій площі помешкання.¹⁴² Вхід до приватної власності без пред'явлення або зачитування ордера на обшук є порушенням статті 182.4 КПК. У деяких випадках для стримування затриманих та/або членів сім'ї використовувалося фізичне насильство, незважаючи на відсутність будь-якого опору з їхнього боку (стаття 164.4 КПК).¹⁴³

57. Одразу після входу співробітники спецслужб систематично конфіскували всі телефони, електронні планшети та інші засоби зв'язку.¹⁴⁴ Мешканцям повідомляли, що телефонні дзвінки не дозволені, навіть з метою повідомлення своїм адвокатам про обшук.¹⁴⁵ Коли адвокати зрештою прибували на місце обшуку, їм не дозволяли входити в приміщення, здійснювати нагляд за проведенням обшуку або надавати юридичні консультації своїм клієнтам.¹⁴⁶ Обмеження права підозрюваного на присутність адвоката під час обшуку є порушенням статей 16.1 і 182.11 КПК.

58. Затриманим та їхнім родичам не було в повному обсязі повідомлено про їхні права.¹⁴⁷ Навіть там, де затримані знали про деякі зі своїх прав і заявляли про них, працівники спецслужб прямо відмовляли їм.¹⁴⁸ Неповідомлення затриманих про їхні права в повному обсязі є порушенням Статті 16.2 КПК.

59. У всіх випадках спецслужби приводили на обшуки своїх «понятих».¹⁴⁹ Всі поняті були дуже молодими - швидше за все, студентами з місцевої академії (внутрішніх справ).¹⁵⁰ Ніхто з мешканців не впізнавав «понятих» і не довіряв їм. Мешканцям не дозволялося викликати своїх понятих з околиць.¹⁵¹ У деяких випадках обличчя понятих були закриті балаклавами.¹⁵² Існують вагомі причини вважати, що поняті були в змові зі спецслужбами і не були неупередженими та незалежними. Незабезпечення присутності неупереджених та незалежних понятих під час обшуку є порушенням статті 60.1 КПК.

60. Характер проведення обшуків суттєво відрізнявся. Деякі свідки повідомили, що слідчі та персонал поводили себе професійно і ввічливо.¹⁵³ Інші повідомили про словесні образи, расизм і відсутність поваги до процедури.¹⁵⁴ Один із затриманих неодноразово був ображений та зазнав побиття під час розшуку.¹⁵⁵ Кілька свідків скаржилися, що велика кількість співробітників

140 E.g.: Witness C27ST02 says their door was broken down before they had time to open it.

141 Warrant shown: Witness – C27SI02 contrast with Witness C27ST01 – no copy of warrant given (despite request).

142 Witnesses C27ST11; C27ST05. C27KA07, C27KA01 – pouring in without warrant or supervision.

143 Witness C27ST07 – young son restrained and handcuffed despite showing no resistance; Witness C27ST02 – restrained violently on the floor; Witness C27KA07 – restrained on the floor.

144 Witnesses C27SI01, C27ST11 (unable to call doctor for mother), Witnesses C27GE04, C27KA07.

145 Witnesses C27SI02, C27ST11, C27ST10, C27KA07.

146 Witnesses C27ST03, C27ST04, C27ST06, C27KA03, C27KA04.

147 Witness C27VL01.

148 E.g.: right to lawyer, right to make a phone call, right to impartial witnesses.

149 Witness C27ST07; C27ST11 – FSB confirmed that they had brought witnesses with them 'so as not to wake up your neighbours'.

150 One told witness C27KA05 that he was 'recruited' from the local school; Witness C27KA06 was told by a 'witness' that he was recruited the day before from an army unit stationed nearby; Witness C27KA01 – witnesses appeared not to know their own address.

151 Witness C27VL02; Witness C27KA02 – neighbour asked to be a witness but was refused.

152 Witness C27VL02.

153 Witness C27ST12.

154 Witness C27ST10 – insulted about the state of her home and told she should be praying less and working more; Witness C27KA01 – was called a 'monkey' (a racial slur in the context) by security agents.

155 Witness C27KA07.

спецслужб в приміщенні не дозволяла контролювати все, що вони робили (особливо коли одночасно проводили обшук декількох приміщень),¹⁵⁶ а офіційні «поняті», здавалося, були мало зацікавлені у виконанні своїх функцій.¹⁵⁷ У деяких випадках мешканцям забороняли говорити між собою кримськотатарською мовою.¹⁵⁸ Одній з потерпілих погрожували великим і руйнівним обшуком, якщо вона не відповість на питання.¹⁵⁹ Телефони, комп'ютери, жорсткі диски та електронні планшети були конфісковані разом з ісламською літературою та молитовними прапорами.¹⁶⁰

61. Більшість потерпілих мешканців повідомляють про те, що під час обшуку в їхніх домівках їм підкинули одну чи кілька «заборонених» книг Хізб-ут-Тахрір. Їхні описи підкинутих книг однакові: книги були абсолютно новими і, очевидно, їх ніколи не читали, одна була біла з червоним написом «Халіфат», інша була пурпурною під назвою «Система ісламу».¹⁶¹ У всіх випадках, книги були «знайдені» за підозрілих обставин.¹⁶² «В одному з будинків книгу «знайшли» в пильній котельній шафі за газовою каністрою, але на ній не виявилось жодних слідів пилу або бруду.¹⁶³ В іншому випадку книгу «знайшли» на полиці на кухні, але на ній не було жодних ознак жиру або кухонного запаху.¹⁶⁴ У всіх домівках книги були «знайдені» в той момент, коли ніхто зі свідків або мешканців не спостерігав.¹⁶⁵ В одному випадку мешканець сам побачив працівника спецслужб який увійшов на подвір'я, потім вийшов і покликав обшукову групу, яка виявила на видному місці три книги.¹⁶⁶ Усі мешканці стверджують, що ніколи раніше не бачили цих книг. Підкидання або фальсифікація доказів у кримінальній справі з тяжкими звинувачення та наслідки цього є злочином, передбаченим статтею 303.3 Кримінального кодексу Російської Федерації, покарання за який становить від трьох до семи років позбавлення волі.¹⁶⁷
62. У більшості випадків протокол пошуку був складений, проте не всі затримані змогли побачити його або зберегти копію. Як правило, затриманий відмовлявся підписати протокол обшуку за відсутністю адвоката, однак адвокатів не було допущено до місця обшуку. Ті, хто не підписали протокол, не отримали копію.¹⁶⁸ Один із потерпілих зауважив, що понятій підписав протокол обшуку без його читання.¹⁶⁹ Ненадання копії протоколу обшуку є порушенням статті 182.15 КПК.
63. Обшуки тривали від однієї до шести годин¹⁷⁰ і завершувалися увезенням затриманих на поліцейських транспортних засобах.¹⁷¹ Під час обшуків члени Кримської Солідарності, сусіди та інші збиралися біля будинків. Співробітники спецслужб оточували будинки і не дозволяли нікому підходити. Усі спостерігачі були сфотографовані або зняті на відео працівниками спецслужб.¹⁷² У

156 Witness C27KA07.

157 Witness C27ST11, C27ST12, C27ST14.

158 Witness C27ST07, C27ST10, other

159 Witness C27ST05.

160 Witness C27KA06.

161 Witnesses C27GE03, C27ST12, C27ST02, C27ST01, C27KA07, C27KA05.

162 Witness C27SI01 – the man who 'found' the books was in camouflage and was going through books and pages without gloves and unsupervised; Witness C27VL02 – books were 'found' under a fridge; Witness C27ST10; Witness C27KA02 saw witnesses taking the 'planted' books out of the police car.

163 Witness C27ST11 (books were 'found' when witness had left the room).

164 Witness C27BE01

165 Witnesses C27ST11; C27ST01, C27ST02.

166 Witness C27KA05 (the search of the house was 'superficial').

167 Consultant.ru, 'Уголовный кодекс Российской Федерации' от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 23.04.2019), available at: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/

168 Witnesses C27VL02, C27ST07, C27ST04, C27GE04, C27ST02, C27BE01.

169 Witness C27ST05.

170 Witness C27VL01.

171 Witness C27ST06.

172 Witness C27ST03.

деяких випадках поліція оголошувала зібрання спостерігачів «несанкціонованими протестами» і погрожувала адміністративним арештом.¹⁷³ У Кам'янці взаємодія між поліцією і спостерігачами призвела до арешту та адміністративного провадження щодо Еміля Зядінова та Ескандера Мамутова.¹⁷⁴ Свідки підтверджують, що співробітники спецслужб часто використовували силу під час їхнього затримання – завалили Мамутова на землю і били ногами в спину, притиснули Зядінова до капоту автомобіля і вдарили його по задній частині голови.¹⁷⁵

64. Під час обшуків у Строганівці спецслужби оточили весь населений пункт і провели пошуки зниклих підозрюваних. Наскільки це відомо авторам, сили безпеки не мали ордерів на обшук сусідніх об'єктів. У деяких випадках двері розбивали, нерухомість обшукували, у той час як мешканці були відсутні.¹⁷⁶ Проведення обшуків без відповідних ордерів є порушенням статті 182.3 КПК.

С. Арешти в Аксаї, Ростовська область

65. 27 березня 2019 року, під час обшуків у їхніх будинках в Криму, Ремзі Бекіров, Осман Арифмететов і Владлен Абдулкадіров перебували в місті Аксай Ростовської області, намагаючись відвідати кримських ув'язнених, яких утримували і судили там. У період з 10:00 до 23:00 троє активістів були затримані озброєними людьми в масках, одягненими в чорну форму без відзнак. На всіх трьох наділи наручники і помістили їх в задню частину автомобіля. За словами Арифмететова, їх вивезли в лісову місцевість, витягли з фургона і побили, наносячи удари по ногах, стегнах, гомілкх і сідницях. Арифмететова вдарили в тильну частину голови важким предметом і він втратив свідомість. Використання надмірного та непотрібного щодо затриманого фізичного насильства є порушенням статті 164.4 КПК. Викрадачі забрали їхні гроші, телефони та інші особисті речі. Після побиття троє чоловіків були передані невідомим особам у зеленій формі, які згодом відвезли їх до штабу ФСБ у Сімферополі.¹⁷⁷

Д. Тримання під вартою на етапі досудового розслідування

66. Як зазначалося раніше, всі затримані були позбавлені права на адвоката під час обшуків і в момент арешту. У деяких випадках правоохоронці намагалися допитати підозрюваних під час обшуку або змусити зізнатися.¹⁷⁸ Обмеження права на адвоката під час обшуків і допитів є порушенням статей 16.1 і 50 КПК. Після обшуку затриманих доставляли до штабу ФСБ у Сімферополі. Всі затримані були звинувачені у правопорушеннях, передбачених статтею 205.5 Кримінального кодексу – організації або участі в діяльності терористичної організації. Зі штаб-квартири ФСБ затриманих доставили до *де-факто* Київського районного суду м. Сімферополя для проведення слухань щодо запобіжного заходу. Суд заслухав і схвалив запит прокуратури про взяття під варту усіх 26 кримських татар у день арешту або на наступний день.

173 Witnesses C27KA01, C27ST03, C27ST08.

174 Witnesses C27KA01, C27AI01

175 Witnesses C27KA01, C27AI01.

176 Witnesses C27ST11, C27ST15, C27ST13, C27ST08, C27ST06, C27ST03, C27ST16.

177 Information provided by Alexei Ladin, lawyer of Osman Arifmetetov – Facebook, 'Crimean Solidarity', Force was used in the arrest of civil journalist Arifmetetov, 23 April 2019, available at: <https://www.facebook.com/Crimean-solidarity-1653084724995340/>; The account is corroborated by legal representatives of the other detainees in that group.

178 Witnesses C27SI01; C27ST02, C27KA06.

© Anton Naumliuk

67. Затримані також мали обмежений доступ до своїх адвокатів до початку слухань. Адвокатам був наданий дуже обмежений час для ознайомлення з матеріалами справи та надання рекомендацій своїм клієнтам.¹⁷⁹ Двоє адвокатів повідомляють, що їм не було надано копію протоколу обшуку, який був класифікований як «секретний» документ.¹⁸⁰ Інший адвокат повідомив, що йому не було надано конфіденційного простору для спілкування з клієнтом – їхні розмови легко могли бути почуті співробітниками правоохоронних органів, присутніми в приміщенні.¹⁸¹ Той же адвокат також повідомляв, що його клієнту, для якого російська мова не є рідною, було відмовлено у доступі до перекладача.¹⁸² Обмеження на право спілкування з адвокатом і ненадання можливості користуватися послугами перекладача є грубими порушеннями статей 16.1 і 18 КПК.
68. Слухання щодо запобіжного заходу були короткими, формалістичними і/або проходили на закритому засіданні, або з жорстко обмеженим публічним доступом. Усі слухання тривали від п'яти до п'ятнадцяти хвилин.¹⁸³ Аргументи захисту, пов'язані з проведенням обшуків, правами захисту, необхідністю та пропорційністю досудового ув'язнення, були відхилені в порядку спрощеної процедури.¹⁸⁴ Деякі слухання проводилися за закритою процедурою¹⁸⁵ – у доступі було відмовлено членам сім'ї підозрюваних і навіть свідкам захисту, яких було покликано свідчити стосовно доцільності домашнього арешту.¹⁸⁶ Інші слухання були номінально «загальнодоступними», проте силовики сформували кордон на відстані 150 метрів від будівлі суду і не дозволяли представникам громадськості відвідати засідання.¹⁸⁷ Згідно зі статтею 241 КПК, судові засідання повинні бути відкритими, якщо не існує переконливих обставин для обмеження публічного доступу. Таких причин не було представлено.
69. Усі 26 кримських татар залишаються ув'язненими. Судді проігнорували всі аргументи захисту.¹⁸⁸ У той час як троє кримських татар, заарештованих 14 лютого, утримуються у СІЗО у Сімферополі, усі 23 чоловіки, заарештовані 27 березня, були таємно відправлені до Сімферопольського аеропорту 28 березня і перевезені до Ростовської області Росії (близько 650 км від Сімферополя), де вони були поміщені в різні слідчі ізолятори по всьому регіону.¹⁸⁹ Після слухань адвокати і члени сім'ї втратили будь-який зв'язок із затриманими.¹⁹⁰ Їхні адвокати і сім'ї не були поінформовані про це переведення.¹⁹¹ Згідно зі статтями 152 та 32 КПК, розслідування та судові процеси повинні відбуватися в регіоні, де нібито був здійснений злочин.

179 Witnesses C27ST03, C27KA03.

180 Witness C27VL01; C27KA04.

181 Witness C27ST03.

182 Witness C27ST03.

183 E.g. Witness C27KA07 – 10 minute hearing and 10 minutes for deliberation; Witness C27KA04 – 7 minutes hearing.

184 Witness C27ST03.

185 Witnesses C27ST03, C27VL02,

186 Witness C27KA04.

187 Witness C27KA03; C27KA02.

188 Witness C27ST06 – detention was justified mainly on the client's Ukrainian citizenship.

189 Witness C27KA02, C27ST03.

190 Witness C27VL01.

191 Witness C27ST03, C27VL01.

V. Порушення Європейської конвенції про права людини

A. Стаття 5 - Право на свободу та особисту недоторканність

i. ЗАКОНОДАВСТВО

70. Ніхто не може бути підданий свавільному арешту, або затриманню, або позбавленій волі, крім як на таких підставах і відповідно до процедури, встановленої законом.¹⁹² До винесення вироку право на свободу надає загальну презумпцію невинуватості.¹⁹³ Ця презумпція може бути відхилена в обмеженій кількості виняткових обставин, коли владні органи мають обґрунтовану підозру у кримінальній відповідальності підозрюваного, а саме з метою притягнення підозрюваного до компетентного юридичного органу, для запобігання вчинення злочину, для захисту громадськості та/або запобігання ухиленню підсудного від правосуддя.¹⁹⁴ Досудове ув'язнення підозрюваних не повинно бути загальною практикою.¹⁹⁵ Обмеження свободи підсудного повинно бути законним, обґрунтованим, необхідним та пропорційним обставинам конкретної справи.¹⁹⁶ Згідно з позицією Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), «затримання особи є настільки серйозною мірою, що є виправданою лише тоді, коли інші, менш суворі заходи були розглянуті та визнані недостатніми для захисту індивідуальних або суспільних інтересів, що може вимагати, щоб відповідна особа була затримана».¹⁹⁷

ii. АНАЛІЗ

71. Всі 26 кримських татар, заарештованих у лютому та березні 2019 року, були ув'язнені до суду *де-факто* Київським районним судом м. Сімферополя. У всіх 26 випадках обмеження права на свободу не відповідали стандартам ЄСПЛ, оскільки: (а) провадження не було публічним, неупередженим та незалежним; (б) органи влади не представили «обґрунтованої підозри» у злочинній поведінці; та (с) органи влади не змогли довести, що тримання під вартою під час досудового слідства було необхідним і співмірним за цих обставин.

a. Досудові слухання щодо обрання запобіжного заходу не були публічними, неупередженими та незалежними

72. З причин, детально викладених у наступному підрозділі (Стаття 6 - Права справедливого судового розгляду), судові засідання щодо запобіжного заходу у всіх 26 випадках не були публічними, справедливими та не проводилися неупередженими і незалежними суддями. Слухання були або закриті для громадськості без обґрунтування, або відбувалися з настільки

обмеженим доступом, що їх не можна розглядати як «публічні».¹⁹⁸ На процесуальні порушення до і під час слухань не звертали уваги, а всі аргументи захисту щодо альтернативного запобіжного заходу були відхилені за спрощеною процедурою розгляду.¹⁹⁹ Слухання та подальші обговорення були надто короткими, щоб дати суддям можливість розглянути всі обставини справи.²⁰⁰ Організації, що здійснювали моніторинг, вважають незалежність і неупередженість головуючих суддів сумнівними.²⁰¹

b. Органи влади не надали обґрунтованої підозри у злочинній поведінці

73. Органи влади зобов'язані надавати обґрунтовану підозру у вчиненні злочинів кожним із 26 затриманих. Ця підозра повинна бути об'єктивно обґрунтованою (тобто будь-яка особа, що раціонально розглядатиме факти, може дійти такого ж висновку) і підтримана достовірними доказами. У цій справі всі 26 затриманих були обвинувачені у вчиненні злочину – організації або участі в діяльності терористичної організації (стаття 205.5 Кримінального кодексу). Факти, представлені органами влади, просто не підтверджують існування мотивів для такої підозри.
74. По-перше, умовою обґрунтованості підозри є надання органами влади достовірних доказів того, що ця організація - Хізб-ут-Тахрір - здійснювала або планує здійснювати (або погрожує здійсненням) терористичної діяльності (як це визначено статтею 205 Кримінального законодавства). Хоча Верховний суд Російської Федерації визнав Хізб-ут-Тахрір «терористичною» організацією, і лише участь у діяльності Хізб-ут-Тахрір є злочином, передбаченим статтею 205.5 Кримінального кодексу, сумнівно, що позбавлення волі може бути виправдане лише свідченням про приналежність чи зв'язок індивіда з групою, яка сама по собі не була пов'язана з жодною злочинною діяльністю. Як мінімум, державі необхідно довести, що «основна» діяльність групи є злочинною. На сьогодні достовірно невідомо, чи була Хізб-ут-Тахрір пов'язана з будь-якими терористичними актами або погрозами їх здійснити.²⁰² Навпаки, організація публічно відкидає ідею досягнення своїх цілей через насильство.²⁰³
75. По-друге, органи влади повинні довести, що кожен із 26 затриманих був членом Хізб-ут-Тахрір. Незважаючи на те, що автори не посвячені у матеріали справи, слід розуміти, що свідчення влади про приналежність підозрюваних до Хізб-ут-Тахрір базується, перш за все, на «виявленні» заборонених публікацій Хізб-ут-Тахрір під час обшуків у помешканнях.²⁰⁴ Свідки, присутні під час обшуків, стверджують, що вони ніколи раніше не бачили цих книг, і що вони були «виявлені» за підозрілих обставин працівниками спецслужб без нагляду власниками помешкань. Більше того, всі книги були ідентичні, нещодавно надруковані та не використовувалися раніше.²⁰⁵

198 Witnesses C27ST03, C27VL02, C27KA04.

199 Witnesses C27ST03, C27VL02, C27KA04.

200 E.g. Witness C27KA07 – 10 minute hearing and 10 minutes for deliberation; Witness C27KA04 – 7 minutes hearing.

201 OHCHR, 'Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)', Sept. 2017, available at: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf; Freedom House, 'Freedom in the World 2018', Crimea, available at: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/crimea>: Under Moscow's rule, Crimea is subject to the Russian judicial system, which lacks independence and is effectively dominated by the executive branch.

202 Counter Extremism Project, 'Hizb ut-Tahrir', available at: <https://www.counterextremism.com/threat/hizb-ut-tahrir>; The Guardian, 'Watchdog recommends Tory U-turn on banning Hizb ut-Tahrir', 18 Jul. 2011, available at: <https://www.theguardian.com/politics/2011/jul/18/watchdog-tory-uturn-hizb-ut-tahrir-ban>.

203 Centre for Social Cohesion, 'Hizb ut-Tahrir: Ideology and Strategy', 2009, available at: <http://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2013/01/HIZB.pdf>.

204 Previous Hizb ut-Tahrir prosecutions have also relied on evidence of political and religious discussions, however such evidence has not been disclosed to the suspects or public in the present cases to date.

205 See Section IV(B) above.

192 ECHR, Article 5(1).

193 ECHR, Article 5(3); ECtHR, McKay v. the United Kingdom, Judgment, para. 41.

194 ECHR, Article 5(1)(c); Human Rights Committee (HRC) Comment 35, para. 38.

195 HRC General Comment 35, para. 38.

196 HRC General Comment 35, para. 12; 38; Human Rights Committee Decisions under the Optional Protocol (CCPR), Kulov v. Kyrgyzstan, para. 8.3.

197 ECtHR, Ambruszkiewicz v Poland, Judgment, para. 31.

Отже, існують вагомі свідчення, які вказують, що книги «підкинули» правоохоронці під час обшуків.

76. По-третє, навіть якщо приналежність підозрюваних до Хізб-ут-Тахрір могла б бути встановлена достовірними доказами (які, втім, відсутні), органам влади все одно необхідно продемонструвати, що кожен із 26 затриманих або організував, або брав участь у злочинній діяльності групи (див. вище). Сама приналежність або членство у групі без залучення до злочинної діяльності цієї групи (якщо така має місце) не створює достатніх підстав для обґрунтованої підозри у злочинній діяльності, щоб відповідати умовам статті 5. Наскільки відомо авторам, органи влади не надали доказів цього.

с. Органи влади не змогли довести, що тримання під вартою під час досудового слідства було необхідним і співмірним за цих обставин

77. В усіх 26 випадках стороні обвинувачення не вдалося показати, що тримання під вартою до суду було необхідним і співмірним за цих обставин. Згідно з інформацією, наданою адвокатами затриманих, заяви прокуратури про досудове затримання були прийняті суддями задля виконання формальності, без розгляду конкретних обставин кожного підозрюваного або будь-якого розгляду альтернативних запобіжних заходів.²⁰⁶ Усі аргументи захисту, що ставили під сумнів законність затримання і про можливість альтернативних заходів були відхилені за процедурою спрощеного розгляду. Щонайменше в одному слуханні адвокату не було дозволено викликати свідка, який хотів і міг надати його клієнтові надійне місце для перебування під домашнім арештом.²⁰⁷ Той факт, що слухання і обговорення тривали протягом декількох хвилин свідчить про те, що досудове ув'язнення в якості запобіжного заходу було визначене, виходячи виключно з необґрунтованого обвинувачення, що затримані були небезпечними особами. Враховуючи, що органи влади не надали жодних доказів злочинної діяльності Хізб-ут-Тахрір і не продемонстрували участі затриманих у такій діяльності, очевидно, що суд не приділив скільки-небудь серйозної уваги тому, наскільки необхідним і співмірним було досудове ув'язнення за цих обставин.

iii. ВИСНОВОК

78. Зважаючи на вищевикладене, досудове ув'язнення всіх 26 кримських татар, заарештованих 14 лютого та 27 березня 2019 року, не відповідало стандартам, що вимагаються ЄСПЛ. Слухання не були публічними, неупередженими та незалежними; органи влади не змогли представити обґрунтовану підозру у злочинній діяльності і не довели, що затримання є необхідним і обґрунтованим за цих обставин. Отже, обмеження свободи підозрюваних не було обґрунтовано, а їхнє досудове ув'язнення є порушенням статті 5 Конвенції, що й досі триває.

В. Стаття 6 – Право на справедливий суд

i. ЗАКОНОДАВСТВО

79. Гарантії справедливого судочинства поширюються на всі етапи провадження, включаючи розслідування та слухання щодо обрання запобіжного заходу.²⁰⁸ Порушення на початковому

етапі провадження може зашкодити справедливості розгляду всієї справи, що унеможливорює справедливий суд.²⁰⁹ Усі слухання, в тому числі і слухання щодо обрання запобіжного заходу повинні бути публічними, справедливими і проходити під головуванням незалежних і неупереджених суддів.²¹⁰ Із самого початку провадження і до винесення вироку підозрювані повинні користуватися презумпцією невинуватості, яка включає заборону публічним посадовцям і засобам масової інформації заявляти про їхню винуватість.²¹¹ Підозрювані повинні мати право на ефективний захист шляхом вибору адвоката, що включає в себе достатній час і можливості для надання консультацій адвокатом і побудови лінії захисту.²¹² Захист та обвинувачення повинні мати рівні процесуальні можливості протягом всього провадження – зокрема рівний доступ до матеріалів справи.²¹³ Будь-які обмеження права на справедливий суд повинні мати законні підстави і бути необхідними та співмірними.

ii. АНАЛІЗ

80. Всі 26 кримських татар, заарештованих у лютому та березні 2019 року, були взяті під варту на час судового розгляду, що не відповідало стандартам справедливого суду, як вимагається у Конвенції. Їхні права на обґрунтування органами влади порушено, оскільки: (а) їм було відмовлено у праві на відкрите та справедливе слухання незалежним та неупередженим судом; б) порушено презумпцію їхньої невинуватості; с) влада необґрунтовано обмежила їхнє право захищати себе; та (d) вони не користувалися правом на рівні процесуальні можливості з обвинуваченням.

а. Затриманим було відмовлено у праві на відкрите та справедливе слухання незалежним та неупередженим судом

81. На думку адвокатів затриманих та членів сім'ї, слухання щодо обрання запобіжного заходу в усіх 26 випадках були або офіційно закриті для громадськості, або номінально відкриті, але на практиці доступ громадськості був суворо обмежений. У випадках, коли слухання були офіційно закриті, не було надано жодного обґрунтування того, чому такі обмеження були необхідні і пропорційні за цих обставин.²¹⁴ В інших випадках слухання були номінально «публічними», проте органи влади зробили все можливе, щоб обмежити доступ громадськості до цих слухань. 28 березня 2019 року сили безпеки оточили вхід у зал судових засідань і повідомили групу членів родин та прибічників, що слухання закриті для громадськості, і вони не будуть допущені до будівлі суду.²¹⁵ Тим часом у будівлі суду для засідання було виділено найменше приміщення, і члени сім'ї не були поінформовані про їхнє право бути присутніми на засіданні.²¹⁶ Усі спроби адвокатів сприяти доступу громадськості до слухань були відхилені у спрощеному порядку розгляду.²¹⁷

82. З причин, детально описаних в наступному підрозділі, важко кваліфікувати слухання як

²⁰⁹ ECtHR, *Imbrioscia v Switzerland*, para. 36.

²¹⁰ ECHR, Article 6(1); ECtHR, *Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland*, para. 46 – compliance with Article 6 depends on whether in the circumstances of the case there was a genuine separation between the judiciary and the executive.

²¹¹ ECHR, Article 6(2); See ECtHR, *Ismoilov and Others v. Russia*, para. 166.

²¹² ECHR, Article 6(3)(c)(d) and (e); ECtHR, *Murtazaliyeva v Russia*, para. 91.

²¹³ ECtHR, *Öcalan v Turkey*, para. 140; ECtHR, *Foucher v. France*, para. 34; ECtHR, *Moiseyev v Russia*, para. 217.

²¹⁴ Witnesses C27ST03, C27VL02, C27KA04.

²¹⁵ Witness C27KA03; C27KA02.

²¹⁶ Witness C27KA03.

²¹⁷ Witnesses C27ST03, C27VL02, C27KA04.

²⁰⁶ Witnesses C27ST03, C27VI02, C27KA04.

²⁰⁷ Witness C27KA04.

²⁰⁸ ECtHR, *Dvorski v Croatia*, para. 76.

«справедливі». Більше того, незалежність і неупередженість головуючих суддів були визнані спостерігачами сумнівними,²¹⁸ зокрема, у випадках, коли ті ж судді раніше судили і засуджували підозрюваних у політично вмотивованих адміністративних справах.²¹⁹

в. Презумпцію невинуватості затриманих було порушено

83. 27 березня 2019 року Сергій Аксьонов, де-факто прем'єр Криму за російської окупації, оприлюднив заяву, в якій оголошується операція з арешту «членів екстремістської організації Хізб ут-Тахрір». У своїй заяві Аксьонов заявив, що операція проводиться в межах закону, і що «будь-які розмови про так звані репресії на півострові – це брехня і демагогія, спрямована на те щоб додати справі політичного забарвлення». Аксьонов також зазначив, що влада переслідуватиме всіх членів заборонених організацій, і кожен, хто не поважає закони РФ, може шукати інші місця для проживання.²²⁰ Крім того, за арештами йшла хвиля цькування затриманих у державних ЗМІ – їх називали «терористами» без урахування їхньої конституційно гарантованої презумпції невинуватості.²²¹ Такі однозначні заяви про провину від впливових державних чиновників та державних медіа до будь-якого засудження є грубим порушенням презумпції невинуватості затриманих. Практика російської влади розміщувати затриманих у клітках під час попередніх судових засідань також порушила їхню презумпцію невинуватості.

с. Право затриманих на ефективний захист було незаконно обмежено

84. Адвокати 26 затриманих не були повідомлені про обвинувачення щодо своїх клієнтів, і їм було заборонено бути присутніми під час обшуків або консультувати своїх клієнтів під час них та щодо їхніх наслідків.²²² Під час обшуків затримані не були належним чином поінформовані про свої права,²²³ їх просили підписати процесуальні документи²²⁴ а в деяких випадках вони були допитані слідчими і були змушені «зізнатися» за відсутності їхніх адвокатів.²²⁵ Адвокати повідомляють про затримки та обмеження доступу до матеріалів справи та клієнтів до початку підготовчого судового засідання.²²⁶ Як мінімум в одному випадку адвокат скаржився на те, що йому не надано приміщення для проведення конфіденційної розмови з клієнтом.²²⁷ Такі дії порушують норми кримінального процесуального права РФ і становлять невинуваті обмеження права на ефективний захист, що було одночасно і непотрібним, і непропорційним.

218 OHCHR, 'Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)', Sept. 2017, available at: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf; Freedom House, 'Freedom in the World 2018', Crimea, available at: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/crimea>: Under Moscow's rule, Crimea is subject to the Russian judicial system, which lacks independence and is effectively dominated by the executive branch.

219 Witness C27ST03.

220 Facebook page of Sergey Aksyonov (@aksyonov.rk), 27 March 2019, available at: <https://www.facebook.com/267373093436157/posts/1196995977140526?s=1529697950&v=i&sfns=mo>.

221 E.g. Russian News Agency TASS broke the news of the arrests by stating 'the FSB has foiled the activities of the Hizb ut-Tahrir terror group and detained 20 of its members (who 'spread terrorist ideology among the peninsula's residents and recruited Crimean Muslims into its ranks)': TASS, 'Twenty Hizb ut-Tahrir members detained in Crimea', 27 March 2019, available at: <http://tass.com/emergencies/1050730>;

222 Witnesses C27ST03, C27VL02, C27KA04.

223 Witnesses C27VL01 (fingerprints taken), C27VL02, C27KA04.

224 Witness C27ST02, C27KA03, C27KA07, C27KA05.

225 Witness C27ST02, C27KA06.

226 All witnesses confirm this.

227 Witness C27ST03.

iii. ВИСНОВОК

85. Сукупний вплив зазначених порушень на справедливий суд є грубим порушенням рівності сторін захисту та обвинувачення. Невідповідність у ставленні та ігноруванні прав сторони захисту є особливо серйозним у світлі вагомих свідчень щодо «підкидання» доказів органами влади, а також загальних сумнівів у неупередженості та незалежності суддів. Отже, дії органів влади до і під час судового засідання щодо обрання запобіжного заходу становлять порушення статті 6 Конвенції. Більше того, порушення вплинули на всі подальші провадження у цих справах, зробивши неможливим справедливий суд.

С. Стаття 8 – Право на повагу до приватного і сімейного життя

i. ЗАКОНОДАВСТВО

86. Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та кореспонденції не може порушуватися державними органами, крім випадків, передбачених законом, і коли таке втручання є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, громадської безпеки або економічного добробуту країни, для запобігання зворушенням або злочинам, для охорони здоров'я або моралі, або для захисту прав і свобод інших.²²⁸ Незважаючи на те, що представники органів влади можуть входити до житла для проведення обшуку і збереження фізичних доказів, всі дії у цьому відношенні повинні здійснюватися відповідно до закону,²²⁹ необхідного для досягнення однієї з вищезазначених цілей,²³⁰ і співмірно поставленій меті.²³¹ Обшуки важко озброєними та одягненими в маски агентами спеціальних служб у сімейних помешканнях на світанку є порушенням статті 8 Конвенції, у випадках коли такі заходи є неспівмірними щодо очікуваному опору.²³² Обшуки житла без дозволу суду лише інколи відповідають статті 8 Конвенції.²³³ Важливо, щоб під час обшуку виконувалися всі гарантії, передбачені національним законодавством.²³⁴ Усі вторгнення в сімейні помешкання повинні підлягати належному судовому контролю – до і після обшуку.²³⁵ Крім того, географічне відділення затриманих від їхніх сімей є порушенням статті 8 Конвенції.²³⁶

ii. АНАЛІЗ

87. Обшуки кримськотатарських домогосподарств на світанку 14 лютого та 27 березня 2019 р. були здійснені із грубими порушеннями російського процесуального права: деякі обшуки відбувалися до 6 ранку (ст. 164.3 КПК), у багатьох випадках не був пред'явлений чи зачитаний ордер на обшук (стаття 182.4 КПК), у всіх випадках адвокатам заборонено брати участь в обшуках та консультувати клієнтів (статті 16.1 та 182.11 КПК), затримані не були повністю поінформовані

228 ECHR, Article 8.

229 ECtHR, L.M. v Italy, paras. 29 and 31.

230 ECtHR, Smirnov v. Russia, para. 40.

231 ECtHR, McLeod v UK, paras. 53-57; ECtHR, Vasylichuk v Ukraine, para. 83 – disproportionate ransacking of premises.

232 ECtHR, Kucera v Slovakia, para. 119 and 122; ECtHR, Zupal v. Slovakia, para. 41-45.

233 ECtHR, Varga v Romania, paras. 70-74.

234 ECtHR, Khamidov v Russia, para. 143 – particularly in 'terrorism' cases.

235 ECtHR, Modestu v Greece, para. 44; ECtHR, Gutsanovi v Bulgaria, para. 223 – search warrants require reasoning.

236 ECtHR, Rodzevillo v. Ukraine, paras. 85-87; ECtHR, Khodorkovskiy and Lebedev v Russia, paras. 831-851; ECtHR, Polyakova and Others v. Russia, para. 116.

про свої права (стаття 16.2 КПК), є серйозні сумніви щодо незалежності та неупередженості свідків (стаття 60.1 КПК) і більшість затриманих не отримали копію протоколу обшуку (ст. 182.3 КПК). Крім того, у Струганівці було розбито кілька будинків і обшуки здійснювали без ордерів (стаття 182.3 КПК), арешти в Аксаї характеризувалися неспровокованим насильством (стаття 164.4 КПК). Ці систематичні порушення національних процедурних гарантій свідчать, що обшуки не проводилися «відповідно до закону».

88. Більш того, спосіб, у який силовики проводили обшуки, був явно надмірним і навмисно нав'язливим і залякуючим. Свідки пригадують, що будинки штурмували до 30 важко озброєних агентів спецслужб в масках із раннього ранку.²³⁷ Деяких затриманих та їхніх родичів стримували силою, незважаючи на те, що вони не виявили опору та не намагалися втекти.²³⁸ Інші зазнали не спровокованого фізичного та словесного насилля протягом всього обшуку.²³⁹ У деяких випадках, особисті речі були розкидані довкола, а меблі були розбиті.²⁴⁰ Все це відбувалося в присутності маленьких дітей і родичів літнього віку.²⁴¹ Ця демонстрація сили була явно неспівмірною до безпосередньої мети арешту мирних жителів без відомої історії участі в насильстві, а також без жодних доказів планування або організації терористичної діяльності. Більше того, усі спроби оскаржити ці процесуальні порушення були відхилені в судовому порядку,²⁴² що свідчить про відсутність належного судового контролю над діями правоохоронних органів.
89. Зрештою, усіх 23 кримських татар, заарештованих 27 березня 2018 року, було переведено до російських слідчих ізоляторів приблизно на відстані 650 км від Кримського півострова, що порушує російське процесуальне право (статті 152 і 32 КПК). Їхні адвокати та родичі заявили, що географічне розмежування є недоцільним та є серйозною перешкодою для їхньої можливості відвідувати затриманих. У світлі того факту, що всі розслідувані діяння відбувалися на Кримському півострові, це переміщення є явно неспівмірним втручанням в сімейне життя.

iii. ВИСНОВОК

90. Зважаючи на викладене вище, обшуки кримськотатарських домогосподарств на світанку 14 лютого та 27 березня 2019 року були здійснені з порушенням російського процесуального законодавства і становили недоцільні та неспівмірні обмеження приватності затриманих та їхніх співмешканців. Більше того, переведення 23 затриманих на вимогу до в'язниць у Ростовській області є неспівмірним втручанням у сімейне життя затриманих. Отже, дії органів влади порушили статтю 8 Конвенції.

D. Стаття 14 – Дискримінація

i. ЗАКОНОДАВСТВО

91. Відповідно до статті 14 Конвенції, «користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального

походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження або за іншою ознакою». Формулювання статті 14 передбачає, що заборонена дискримінація повинна стосуватися користування іншим правом передбаченим у Конвенції,²⁴³ хоча немає необхідності доводити порушення цього права для доведення дискримінації. Перелік заборонених дискримінаційних підстав не є вичерпним.²⁴⁴ Щоб вважатися дискримінаційною, нерівність ставлення повинна бути довільною, тобто показувати, що відмінність не має об'єктивного і розумного обґрунтування. Розрізнення є законним, якщо воно переслідує законну мету і характеризується розумним співвідношенням між використовуваними засобами та метою, яку прагнуть здійснити.²⁴⁵

ii. АНАЛІЗ

92. Спосіб, у який російська влада проводила обшуки, арешти та попередні судові затримання щодо 26 кримських татар, відображає ширшу тенденцію дискримінації політично активних кримських татар в окупованому Криму. З самого початку окупації, російська влада колективно ідентифікувала кримських татар як опозицію російському правлінню і тому обмежила їхні основні громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права.²⁴⁶
93. У даному випадку проведення обшуків і арештів не відображало стандартних процедур і практик спеціальних служб, і було явно непотрібним і непропорційним до мети арешту цих 26 осіб. Чисельність силовиків, що брали участь в обшуках, була безпрецедентною: кількість агентів ФСБ Криму, ОМОН, Росгвардії, поліції та ДАІ становили аж до 30 осіб, що брали участь в обшуках кожного домогосподарства.²⁴⁷ Основні процедурні гарантії, передбачені російським законодавством, були грубо порушені. Хоча російські правоохоронні та судові органи часто порушують стандарти Конвенції, влада, здається, ухиляється від того, щоб зробити велике шоу з цих арештів. Був чіткий розрахунок на те, щоб переконати широку громадськість в серйозності кримінальних дій та небезпечному характері підозрюваних, а також надіслати повідомлення кримськотатарській спільноті, що активізм і опозиція не будуть толеруватися. Більше того, звинувачення в «тероризмі», пред'явлені затриманим, також розраховувалися з метою залякати немусульманське населення та сформувати у них упередження щодо кримських татар, остракізувати їхню громаду і стимулювати громадську підтримку дій влади проти кримськотатарських дисидентів. Такі цілі явно не можна вважати легітимними – застосування у провадженні необґрунтованого обмеження свободи, права на справедливий суд та права на приватність на підставі їхнього етнічного походження, релігії та/або політичної думки.

iii. ВИСНОВОК

94. Зважаючи на викладене вище, російська влада обмежила права 26 затриманих кримських татар на свободу, приватне життя та справедливий суд на підставі їхнього етнічного походження, релігії та/або політичних переконань. Ці обмеження не мали об'єктивного та розумного обґрунтування. Таким чином, крім порушення прав затриманих за статтями 5, 6 і 8, дії органів влади є дискримінацією та порушують статтю 14 Конвенцію.

243 ECtHR, 27 Oct. 1975, National Union of Belgian Police, Series A No. 19.

244 Evidenced by the use of 'such as' in the provision.

245 ECtHR, Rasmussen v. Denmark, para. 34.

246 OHCHR, 'Situation of human rights in the temporarily occupied Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol (Ukraine)', Sept. 2017, available at: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/Crimea2014_2017_EN.pdf; Freedom House, 'Freedom in the World 2018', Crimea, available at: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/crimea>.

247 Witnesses C27ST08, C27ST06, C27KA03.

VI. Злочин проти людства у формі переслідування

95. Україна прийняла юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС) щодо всіх злочинів, передбачених Римським статутим, що були вчинені на її території, від 21 листопада 2013 року і дотепер.²⁴⁸ На цій підставі прокурор МКС проводить попередню експертизу ситуації в Україні з 2015 року.²⁴⁹ Незважаючи на анексію Кримського півострова Росією, територіальна юрисдикція МКС поширюється на півострів, оскільки, з точки зору міжнародного права, Крим і Севастополь продовжують бути частиною суверенної території України. Поточний контроль Росії над територією Кримського півострова становить військову окупацію, що впливає з її вторгнення у 2014 році всупереч статті 2 (4) Статуту ООН. З цієї метою автори коротко розглядатимуть, чи може кваліфікуватися поведінка із затриманими злочиним проти людства у формі переслідувань за Римським статутим (стаття 7 (1) (h)). Цей аналіз має попередній характер – вичерпне визначення кримінальної відповідальності за цими положеннями виходить за рамки цього звіту.

А. Законодавство

96. Злочин проти людства в формі переслідування визначається як «умисне і жорстоке позбавлення основоположних прав, що суперечать міжнародному праву, через ідентичність групи або колективу».²⁵⁰ Це криміналізує моделі жорстокої і системної дискримінації, яка також включає такі злочини як «дії, що не є по суті злочинними [але які] можуть, тим не менш, стати кримінальними діями та переслідуванням, якщо вони вчинені з дискримінаційним умислом».²⁵¹ Переслідування може мати «фізичний, економічний або судовий характер», за умови, що це порушує «право особи на рівне користування його основними правами».²⁵² Домагання, приниження, психологічне насильство та знущання з людської гідності,²⁵³ системне обмеження свободи пересування та судової процедури,²⁵⁴ а також широкомасштабне знищення та/або конфіскація майна²⁵⁵ вважаються основоположними діями, що складають злочин переслідування. Необхідно встановити, що дискримінаційна поведінка спрямована на ідентифіковані групи або колективи на основі «політичних, расових, національних, етнічних,

248 Embassy of Ukraine, Communication N. 61219/35-673-384, 9 April 2014; Note Verbale of the Acting Minister for Foreign Affairs of Ukraine, Mr. Andrii Deshchytisia, 17 April 2014. ICC, Ukraine, "Declaration lodged by Ukraine under Article 12(3) of the ICC Statute", 8 September 2015, available at: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/comm%20and%20ref/pe-ongoing/ukraine/Pages/ukraine.aspx.

249 These jurisdictional parameters were preliminarily confirmed by the ICC Prosecutor: ICC Prosecutor, 'ICC Prosecutor extends preliminary examination of the situation in Ukraine following second article 12(3) declaration', Press Release, 29 September 2015, available at: https://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/comm%20and%20ref/pe-ongoing/ukraine/Pages/ukraine.aspx.

250 Article 7(2)(g) of the ICC Statute.

251 ICTY, Prosecutor v. Kvočka et al., Judgment, IT-98-30/1-T, 2 November 2001, para. 186; ICTY, Prosecutor v. Kvočka et al, Appeal Judgment, IT-98-30/1-A, February 28, 2005, para. 323 – whilst the deprivation must be severe it need not amount to one of the other listed international crimes.

252 ICTY, Prosecutor v. Duško Tadić, Judgment, IT-94-1-T, 7 May 1997, paras. 697, 710.

253 ICTY, Prosecutor v. Kvočka et al., Judgment, IT-98-30/1-T, 2 November 2001, paras. 232-235.

254 ICTY, Prosecutor v. Brđjanin, Judgment, IT-99-36-T, 1 September 2004, paras. 1031-1049.

255 Laurence Carrier-Desjardins, "The Crime of Persecution and the Situation in Darfur: A Comment on the Al Bashir Arrest Warrant Decision," August 28, 2009, available at: http://www.haguejusticeportal.net/index.php?id=10761#_edn18 – paraphrasing: ICTY, Prosecutor v. Milomir Stakić, Judgment, IT-97-24-T, 31 July 2003, para. 763.

культурних, релігійних [...] чи інших підстав, які загально визначаються неприпустимими згідно з міжнародним правом».²⁵⁶ Існування групи оцінюється відповідно до суб'єктивної ідентифікації групи суб'єктом переслідування.²⁵⁷ Для кваліфікації злочину проти людства у розумінні Статуту МКС, позбавлення основоположних прав має бути здійснене у зв'язку з іншим злочином, що підпадає під юрисдикцію МКС,²⁵⁸ і умисно чи свідомо вчинене як частина широкого чи систематичного переслідування (attack) цивільного населення.²⁵⁹

V. Аналіз

97. У цій справі дії російських органів влади щодо 26 затриманих і кримськотатарської громади загалом може розглядатися як переслідування. Як обговорювалося вище (розділ V (D)), обмеження приватності, свободи та позбавлення справедливого суду, про які йшлося у цьому звіті, були вчинені з дискримінаційним наміром. Публічна демонстрація сили і жорстоке поведіння з боку російської влади були розраховані на залякування кримськотатарської спільноти з метою підкорення і стримування подальшого активізму і протидії російській владі її членами. Крім того, у спробі ізолювати кримськотатарську громаду від слов'янської більшості а також здобути підтримку репресій влади з боку немусульман був створений «привид тероризму». Ці порушення прав були пов'язані з іншими злочинними діями, такими як незаконне затримання та нелюдське поведіння з цими та іншими кримськотатарськими потерпілими. Ці дії є частиною розповсюдженого та систематичного переслідування владою політично чи медійно активних кримських татар, зокрема щонайменше 13 вбивств, 12 насильницьких зникнень, більше 65 політично мотивованих кримінальних переслідувань і сотні свавільних арештів і затримань з 2014 року.²⁶⁰ Кримські татари майже втратили свої основоположні свободи об'єднання, зібрань та висловлювання, із заборонами публічних зібрань на честь культурно значущих дат,²⁶¹ закриттям незалежних кримськотатарських ЗМІ,²⁶² а також закриттям політичних та інших організацій.²⁶³ Тривожним відлунням сталінських депортацій стало те, що більш ніж 30 000 кримських татар вимушено залишили півострів від початку окупації.
98. Зважаючи на викладене вище, поведіння органів влади по відношенню до 26 кримських татар, що були заарештовані 14 лютого та 27 березня 2019 року, може бути частиною переслідування владою фактичних або потенційних супротивників анексії і може становити злочин проти людства у формі переслідування згідно з Римським статутом (стаття 7 (1) (h)).

256 ICC Elements of Crimes, Article 7(1)(h).

257 "The perpetrator targeted such person or persons by reason of the identity of a group or collectivity or targeted the group or collectivity as such." See ICC Elements of Crimes, Article 7(1)(h), Element 2.

258 ICC Elements of Crimes, Article 7(1)(h).

259 ICC Elements of Crimes, Article 7(1)(h).

260 Estimates are based on information received from civil society organisations and lawyers working on relevant cases; See also: Crimea SOS, 'Human rights in Crimea: Rollback three centuries', available at: <http://crimeamap.krymsos.com/eng/map.html?fbclid=IwAR11unj5f5fu1WPRLViEVkZV6E94Et1UpNK8ppj3awioiNoQW7-bPPLfB74>.

261 E.g.: Crimean Tatars have been banned from publicly commemorating the 1944 Deportation on 18 May, with arrests made against Crimean Tatars who displayed ethnic symbols on or around this date: OSCE, Report of the Human Rights Assessment Mission on Crimea (6-18 July 2015), 17 September 2015, para. 132; Unian, "Crimean Tatars banned from honoring 1944 deportation victims", 17 May 2016, available at: <http://www.unian.info/politics/1347910-crimean-tatars-banned-from-honoring-1944-deportation-victims.html>; See also: Witness C27KA02.

262 E.g.: Closure of ATR Crimean Tatar television channel – OSCE, Report of the Human Rights Assessment Mission on Crimea (6-18 July 2015), 17 September 2015, para. 17; The Guardian, "Crimea's independent Tatar TV news channel silenced by 'red tape'", 1 April 2015, available at: <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/01/crimeas-independent-tatar-tv-news-channel-silenced-by-red-tape>.

263 E.g.: Mejlis.

VII. Висновок і рекомендації

99. У світлі інформації, представленої в цьому звіті, автори стверджують, що правоохоронні операції, проведені російськими спецслужбами 14 лютого та 27 березня 2019 року, а також наступні арешт і затримання 26 кримських татар, порушили російське законодавство, Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод і можуть становити злочин проти людства у формі переслідувань відповідно до Статуту МКС. Російським органам влади ще належить надати будь-які достовірні та надійні докази, що затримані планували, організували або брали участь у будь-якій терористичній діяльності. Звинувачення повністю базуються на ймовірному членстві підсудних в організації Хізб-ут-Тахрір, яка поки не є безпосередньо пов'язаною з терористичною діяльністю в Криму, Росії чи в інших місцях. Більше того, на сьогодні, основні докази до звинувачень у членстві в Хізб-ут-Тахрір – книги, опубліковані організацією, – найбільш ймовірно, були підкинуті працівниками спецслужб. Виходячи з цього, автори стверджують, що ці особи переслідувалися з метою розвалити групу «Кримська Солідарність», в рамках ширших зусиль із придушення фактичної або уявної кримськотатарської опозиції до російської окупації Кримського півострова.
100. На підставі цього, автори підтримують позицію Європейського союзу щодо незаконної природи цих арештів²⁶⁴ і надають наступні рекомендації:
- Російській владі: негайно звільнити всіх 26 кримських татар, закрити кримінальні провадження щодо них, забезпечити їм та їхнім родичам компенсацію наслідків фізичної, матеріальної і психологічної шкоди, спричиненої цими порушеннями. Додатково, автори вимагають у російської влади розкрити будь-яку інформацію, яку вони можуть мати про місцезнаходження та благополуччя Едема Яячікова.
  - Міжнародній спільноті: продовжувати застосовувати санкції до фізичних та юридичних осіб, відповідальних за серйозні порушення прав людини на Кримському півострові і закликати російську владу звільнити всіх кримських політв'язнів.
  - Українській владі: продовжувати розслідувати злочини проти своїх громадян з увагою до пошуку можливості притягнення винних до відповідальності.
  - Російському Уповноваженому з прав людини: розслідувати порушення прав людини, висвітлені в цьому Звіті, розглянути ширшу тенденцію обмеження у правах і дискримінації кримськотатарської громади та звернути увагу на ефект від класифікації Хізб-ут-Тахрір як терористичної організації.
  - Прокурору Міжнародного кримінального суду: включити ці арешти до складу її попередньої експертизи щодо України та просити дозволу на повне розслідування щойно це буде можливо.

264 European Union External Action, 'Statement by the Spokesperson on human rights violations against and the illegal detention of Crimean Tatars by the Russian Federation', 30 March 2019, available at: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/60408/statement-spokesperson-human-rights-violations-against-and-illegal-detention-crimean-tatars_en.

